

Čechy (1890–1923)

„Něco z naší Vysočiny, něco věčně pravdivého, na čem je možné spočívat s jistotou. To je ono tajemství, jež jsem si odvezl do ciziny od nás, to jest víra v člověka. Nezlomná víra.“

Bohuslav Martinů (1949)

Polička – dětství a mládí

Bohuslav Martinů se narodil 8. prosince 1890 v Poličce na věži kostela sv. Jakuba. Otec byl nejen pověžným, ale i vášnivým divadelním ochotníkem a často brával syna s sebou na představení místního ochotnického spolku, kde se Martinů již jako malé dítě mohl seznámit s kouzelným světem divadla. Komponovat začal asi ve dvanácti letech, jeho první skladbou byl jednovětý smyčcový kvartet *Tři jezdci*. S rodnou Poličkou zůstal Martinů spojen po celý svůj život, i když odsud nastalo odešel. Existenčně zde zakotvil jen krátce v posledních dvou letech 1. světové války, kdy vyučoval hru na housle na chlapecké měšťanské škole. Vracel se sem však za svými rodiči a sourozenci. V době, kdy žil trvale v zahraničí a domů se vrátit nemohl, spojovala ho s Poličkou alespoň čilá korespondence. Na rodnou Vysočinu vzpomínal po celý život a vracel se k ní i v části své tvorby.

- 1/ Kostel sv. Jakuba v Poličce
- 2/ Kostel sv. Jakuba s rodnou světničkou ve věži
- 3/ Pohled do rodné světničky
- 4/ Rodná světnička
- 5/ Martinů v r. 1893, foto J. Klesl, Polička
- 6/ Martinů v r. 1895
- 7/ Martinů se sestrou Marií asi v r. 1896, foto J. Klesl, Polička
- 8/ Martinů asi v r. 1905–1906, foto Atelier Elite, Praha
- 9/ Zápis v pamětní knize věže kostela sv. Jakuba. Bohuslav Martinů, žák 1. třídy, v r. 1898
- 10/ Dobové pohlednice Poličky
- 11/ *Tři jezdci*, autografní partitura nejstarší dochované skladby
- 12/ Ferdinand a Karolina Martinů, rodiče, asi v r. 1915
- 13/ Dobové panoramatické foto Poličky a okolí

Böhmen (1890–1923)

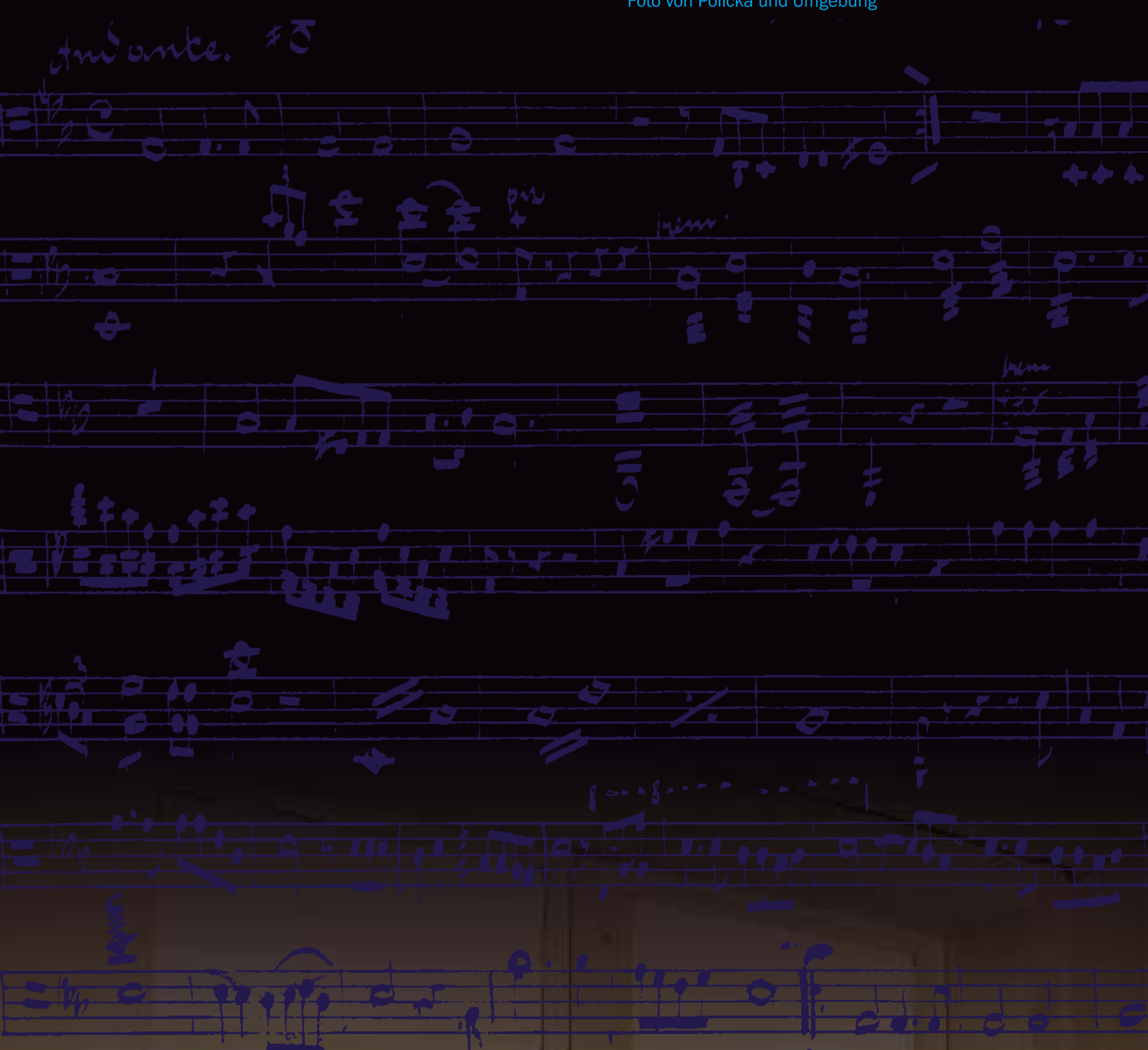
„Etwas von unserem Hochland, etwas ewig Wahres, worauf man mit Gewissheit bauen kann. Das ist jenes Geheimnis, das ich mir von daheim in die Fremde mitgenommen habe, das heißt, den Glauben an den Menschen. Einen unverbrüchlichen Glauben.“

Bohuslav Martinů (1949)

Polička – Kindheit und Jugend

Bohuslav Martinů wurde am 8. Dezember 1890 in Polička auf dem Turm der St. Jakobuskirche geboren. Sein Vater war Türmer, zugleich aber auch ein leidenschaftlicher Laienspieler, der seinen Sohn häufig zu den Vorstellungen der örtlichen Laienspielschar mitgenommen hat. Dort ist Martinů schon als kleines Kind mit der Zauberwelt des Theaters in Berührung gekommen. Mit etwa 12 Jahren begann er zu komponieren; seine erste Komposition war das einsätziges Streichquartett *Drei Reiter*. Seiner Vaterstadt Polička blieb Martinů lebenslang innig verbunden, auch wenn das Schicksal ihn für immer fortgeführt hat. Seinem Lebensunterhalt ist er hier nur kurz während der letzten beiden Jahre des Ersten Weltkriegs nachgegangen, als er an der hiesigen Bürgerschule für Knaben Geigenunterricht gab. Allerdings hat er immer wieder zu seinen Eltern und Geschwistern heimgefunden. In Zeiten, als er dauernd im Ausland lebte und nicht mehr nach Hause konnte, verband ihn mit Polička ein reger Briefwechsel. An sein heimatliches Hochland hat er lebenslang zurückgedacht und ist in seinem musikalischen Schaffen immer wieder hierher zurückgekehrt.

- 1/ Polička - St. Jakobuskirche
- 2/ Polička - St. Jakobuskirche mit der Geburtsstube im Turm
- 3/ Blick in die Turmstube
- 4/ Die Geburtsstube
- 5/ Martinů 1893, Foto J. Klesl, Polička
- 6/ Martinů 1895
- 7/ Martinů mit seiner Schwester Marie um 1896, Foto J. Klesl, Polička
- 8/ Martinů um 1905–1906, Foto Atelier Elite, Praha
- 9/ Eintrag im Gedenkbuch des Turms von St. Jakobus – Bohuslav Martinů, Schüler der 1. Klasse, 1898
- 10/ Zeitgenössische Ansichtskarten von Polička
- 11/ *Tři jezdci* (Drei Reiter), Partitur-Autograf der ältesten erhaltenen Komposition
- 12/ Ferdinand und Karolina Martinů, Eltern, um 1915
- 13/ Zeitgenössisches Panorama Foto von Polička und Umgebung

Čechy (1890–1923)

Praha

V roce 1906 byl Martinů přijat ke studiu do houslové třídy na pražské konzervatoři. Jeho představy o studiu se však rozcházel s přísným systémem výuky. Po čtyřech letech byl z konzervatoře „propuštěn pro nenapravitelnou nedbalost.“

Praha otevřela mladému studentovi nečekané možnosti. Před první světovou válkou představovala jedinečné multikulturní centrum, v němž se střetávaly tři kultury: česká, německá a židovská. Od 90. let 19. století slohově opanoval všechny druhy umění symbolismus s dekadencí, kolem roku 1900 ústící do umění secese.

Bohatý a pestrý hudební život skýtal zvědavému Martinů nesčetné množství lákadel, neustále jej podněcoval k návštěvám nejruznějších koncertů, výstav a divadelních představení – oper i baletů.

V r. 1919 se dostal jako výpomocný houslista společně s uměleckým zájezdem Národního divadla poprvé do Paříže. Od podzimu následujícího roku získal stálé místo houslisty České filharmonie, kterou dirigoval Václav Talich. V té době Martinů usiloval o získání stipendia pro studium v Paříži.

- 1/ Martinů s houslemi, 1912, foto J. Leeder, Polička
- 2/ Národní divadlo v Praze, novorenesanční budova z r. 1883
- 3/ Nové německé divadlo v Praze (Neues Deutsches Theater), budova z r. 1888. Působili zde mj. Gustav Mahler, Richard Strauss, Alexander Zemlinsky, George Szell.
- 4/ Richard Strauss. Jeho hudba spolu s dílem Gustava Mahlera okouzlovala Prahu na počátku 20. století.
- 5/ Claude Debussy, nejvýraznější představitel hudebního impresionismu, v Praze velmi oblíbený.
- 6/ Josef Suk, houslista a jeden z nejvýznamnějších českých skladatelů. V letech 1922–1923 studoval Martinů v jeho mistrovské kompoziční třídě.
- 7/ Václav Talich, světoznámý dirigent (karikatura Hugo Boettingera). Martinů hrál pod jeho vedením v České filharmonii v letech 1920–1923.
- 8/ Moderní francouzské umění, plakát k výstavě v Praze v r. 1902
- 9/ Divadelní cedule k Straussově *Elektrě*, která měla premiéru v Praze v dubnu 1910.
- 10/ Divadelní cedule k pražské premiéře Debussyho *Pelléase a Mélisandy* v r. 1908
- 11/ Kostýmní návrhy P. Sjabkina ke Stravinského *Petruškově*. Slavný Ruský balet vystoupil v Novém německém divadle v r. 1913, kostýmní návrhy z r. 1925.
- 12/ **Česká rapsodie**, kantáta z r. 1918, titulní strana autografní partitury
- 13/ **Istar**, balet z r. 1921, autografní partitura

Böhmen (1890–1923)

Prag

Im Jahr 1906 wurde Martinů zum Studium in die Violinenklasse des Prager Konservatoriums aufgenommen. Seine Vorstellungen von Studium wichen aber erheblich vom strengen Unterrichtssystem ab. Deshalb wurde er nach 4 Jahren seiner „unverbesserlicher Nachlässigkeit“ halber von der Anstalt verwiesen.

In Prag taten sich dem jungen Studenten unerwartete Möglichkeiten auf. Prag war vor dem Ersten Weltkrieg eine einzigartige multikulturelle Metropole, in der drei Kulturen (die tschechische, deutsche und jüdische) aufeinander trafen. Seit den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts standen alle Künstarten unter dem Eindruck von Symbolismus und Dekadenz, die um 1900 in den Sezessions- oder Jugendstil übergingen. Das reichhaltige und bunte Musikleben bot dem wissbegierigen Martinů zahllose Verlockungen und reizte ihn unausgesetzt zum Besuch von Ausstellungen, allen möglichen Konzerten und Theater-, Opern- und Ballettaufführungen. Im Jahr 1919 geriet Martinů als Aushilfsgeiger auf einer Konzertreise des Nationaltheaters erstmalig nach Paris. Ab Herbst des folgenden Jahres erlangte er eine feste Anstellung als Violinist der Tschechischen Philharmonie unter der Taktstockführung von Václav Talich. Zu jener Zeit war Martinů schon um ein Stipendium für das Studium in Paris anhängig.

- 1/ Martinů mit Geige, 1912, Foto J. Leeder, Polička
- 2/ Das Nationaltheater in Prag – Neorenaissancebau von 1883
- 3/ Neues Deutsches Theater - Gebäude von 1888. Hier wirkten unter anderen Gustav Mahler, Richard Strauss, Alexander Zemlinsky, George Szell u. a.
- 4/ Richard Strauss – dessen Musik gemeinsam mit dem Werk von Gustav Mahler am Anfang des 20. Jahrhunderts Prag bezaubert hat.
- 5/ Claude Debussy – der markanteste Vertreter des musikalischen Impressionismus, in Prag sehr beliebt.
- 6/ Josef Suk – Komponist und Violinist, einer der bedeutendsten tschechischen Komponisten. In den Jahren 1922–1923 studierte Martinů in Suks Meisterklasse für Komposition.
- 7/ Václav Talich (Karikatur von H. Boettinger) – Dirigent von Weltruf. Martinů spielte unter seiner Leitung 1920–1923 in der Tschechischen Philharmonie.
- 8/ Moderne französische Kunst – Ausstellungsplakat in Prag 1902
- 9/ Theaterzettel zu Strauss' *Elektra*, die im April 1910 in Prag Premiere hatte.
- 10/ Theaterzettel zur Prager Premiere von Debussy *Pelléas und Mélisande*, 1908
- 11/ Kostümentwürfe zu Stravinskys *Petruschka* (P. Sjabkin) – das berühmte russische Ballett trat 1913 im neuen Deutschen Theater auf, Kostümentwürfe von 1925.
- 12/ **Česká rapsodie** (Tschechische Rhapsodie), Kantate von 1918 - Titelseite des Partiturotograf
- 13/ **Istar**, Ballett von 1921, Partiturotograf

Paříž (1923–1940)

„A tak jsem šel do Francie,
nikoli abych hledal svoji spásu,
nýbrž abych si potvrdil svůj názor.“

Bohuslav Martinů (1932)

Druhé setkání Bohuslava Martinů s Paříží se uskutečnilo v říjnu roku 1923. Jeho původně zamýšlený tříměsíční pobyt, realizovaný díky podpoře Ministerstva školství a národní osvěty a spojený se studiem kompozice u obdivovaného Alberta Roussela, se protáhl na plných sedmáct let.

Francouzské hudební dění v té době ovládla radikální Šestka, reprezentovaná především Arthurem Honeggerem, Dariem Milhaudem, Francisem Poulencem a Georgem Auricem. Další výraznou originální osobností byl Igor Stravinský, který hudebněestetickými názory ovlivňoval většinu svých mladších současníků.

Vřava (La Bagarre) a jazzové inspirace

Roku 1926 zkomponoval skladatel symfonickou větu s názvem *La Bagarre* a dedikoval ji americkému letci Charlesu Lindberghovi, který jako první přeletěl Atlantický oceán bez mezipřistání. K provedení nabídl skladbu Sergeji Kusevickému, dirigentu Bostonského symfonického orchestru. Ten ji provedl ve světové premiéře v USA.

Druhá polovina 20. let přinesla do tvorby Martinů jazzové inspirace, obohacující rytmicky a instrumentačně jeho první operní a baletní opusy. Dokladem je balet *Kuchyňská revue* (1927) i skladatelova operní prvotina *Voják a tanečnice* (1927), která jedinečným způsobem svědčí o příklonu ke komickému námětu a groteskně laděné scéně. V oblasti komorní tvorby vznikl *2. smyčcový kvartet*, který proslavil svého tvůrce po Evropě.

Inspirace českým lidovým divadlem

Univerzální tendence skladatelovy tvorby přelomu dvacátých let vystřídal ve třicátých letech výrazný příklon k národním, folklorním divadelním zdrojům.

Orientace na poetiku českého lidového divadla jen potvrdila všudypřítomný skladatelův zájem o lidové hry, zvyky a pohádky, tedy inspirační okruh, s nímž se důvěrně seznámil již ve svém dětství na rodné Vysočině.

Neobarokní tendence a concerto grosso

Vlna neoklasicismu v hudbě 20. a 30. let zasáhla i Martinů. V době svého pařížského pobytu se inspiroval zejména barokním concertem grossem.

Linii neobarokních skladeb završil *Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány*, jedno z nejslavnějších děl pařížského období, komponované pro dirigenta Paula Sachera.

- 1/ Notre Dame
- 2/ Albert Roussel
- 3/ Igor Stravinský
- 4/ Martinů v ateliéru Jana Zrzavého, Paříž 1924
- 5/ Jan Zrzavý, představitel české výtvarné avantgardy
- 6/ Martinů se svou ženou Charlottou (roz. Quennehen), s níž se oženil v r. 1931.
- 7/ Jan Zrzavý, Charlotta a Bohuslav Martinů a Vítězslav Nezval, Paříž 1934
- 8/ Martinů v r. 1926, foto Drtikol, Praha
- 9/ *La Bagarre*, obálka autografní partitury
- 10/ Program prvního provedení *La Bagarre* v New Yorku, listopad 1927
- 11/ *Kuchyňská revue*, autografní partitura
- 12/ Tanečnice ze skupiny Jarmily Kröschlové vylepují plakát k provedení *Kuchyňské revue*
- 13/ František Muzika: *Špalíček*, návrh scény, Národní galerie v Praze
- 14/ *Hry o Marii*, Praha, Národní divadlo, 1936, foto z inscenace
- 15/ *Špalíček*, autografní partitura
- 16/ Martinů a Charlotte ve společnosti francouzských skladatelů a přátel (mj. Harsanyi, Auric, Bernac, Mihalovici, Poulenc, Čerepninová, Tansman, Čerepnin), Paříž 15. 5. 1940

Paris (1923–1940)

„Und so ging ich nach Frankreich –
nicht um Erlösung zu finden, sondern
um meine Ansicht bestätigt zu sehen.“

Bohuslav Martinů (1932)

Die zweite Begegnung von Bohuslav Martinů mit Paris fand im Oktober 1923 statt. Sein ursprünglich vorgesehener dreimonatiger Aufenthalt, der durch die Förderung von Seiten des Ministeriums für Schulwesen und Volksbildung zustande gekommen und zu Studium beim viel bewunderten Albert Roussel gedacht war, zog sich über volle siebzehn Jahre hin.

Das französische Musikleben jener Zeit wurde von den radikalen Sechs beherrscht, in erster Linie von Arthur Honegger, Darius Milhaud, Francis Poulenc und George Auric. Eine weitere höchst originelle Persönlichkeit war Igor Strawinsky, der mit seinen musikästhetischen Ansichten die meisten seiner jüngeren Zeitgenossen beeinflusst hat.

La Bagarre und Jazz-Inspirationen

Im Jahr 1926 komponierte Martinů einen sinfonischen Satz unter dem Titel *La Bagarre (Getümmel)*, dem amerikanischen Flieger Charles Lindbergh gewidmet, der durch die erste Atlantiküberquerung ohne Zwischenlandung Furore gemacht hatte. Er bot die Sinfonie zur Aufführung Sergej Koussevitzky, dem Dirigenten des Bostoner Sinfonieorchesters an, der ihr in den USA zur Weltaufführung verholfen hat.

In der zweiten Hälfte der 20er Jahre stand Martinůs Schaffen unter Inspirationen durch Jazz, die seine ersten Opern- und Ballettwerke rhythmisch und instrumental bereichern sollten. Den Beweis liefern das Ballett *Küchenrevue* (1927) und sein Opern-Erstling *Der Soldat und die Tänzerin* (1927), der auf einzigartige Weise von einer Neigung zu komischen Themen und grotesk gestimmten Szenen zeugt. Im Bereich der Kammermusik entstand das *2. Streichquartett*, das seinen Schöpfer in Europa berühmt gemacht hat.

Inspiration am tschechischen Volkstheater

Die weltläufigen Tendenzen im Schaffen des Komponisten gegen Ende der 20er Jahre wurden in den 30ern von einer auffälligen Hinwendung zu nationalen, volkstümlichen Quellen abgelöst. Die Orientierung auf die Poetik der tschechischen Volks- und Laienbühne bestätigte nur das allgegenwärtige Interesse des Komponisten an volkstümlichen Spielen, Bräuchen und Märchen, also an einem Inspirationskreis, der ihm schon seit seiner Kindheit auf dem heimatischen Hochland vertraut war.

Neobarocktendenzen und Concerto grosso

Die Welle der neoklassizistischen Musik der 20er und 30er Jahre hat auch Martinů erfasst. Während seiner Pariser Zeit ließ er sich insbesondere vom Concerto grosso des Barock inspirieren. Die Reihe seiner Neobarock-Kompositionen gipfelte im *Doppelkonzert für zwei Streichorchester, Klavier und Pauken*, eins der berühmtesten Werke seiner Pariser Jahre, das er für den Dirigenten Paul Sacher geschrieben hat.

- 1/ Nötre Dame
- 2/ Albert Roussel
- 3/ Igor Strawinsky
- 4/ Martinů im Atelier von Jan Zrzavý, Paris 1924
- 5/ Jan Zrzavý, Vertreter der tschechischen Maler-Avantgarde
- 6/ Martinů und seine Ehefrau Charlotte. Im Jahr 1931 hat Martinů Charlotte Quennehen geheiratet.
- 7/ Jan Zrzavý, Charlotte und Bohuslav Martinů und Vítězslav Nezval, Paris 1934
- 8/ Martinů, 1926, Foto Drtikol, Prag
- 9/ *La Bagarre*, Umschlag des Partiturotograf
- 10/ Programm zur Uraufführung von *La Bagarre* in New York, November 1927
- 11/ *Kuchyňská revue* (Küchenrevue), Partiturotograf
- 12/ Tänzerinnen aus der Gruppe von Jarmila Kröschlová kleben Plakate zur Aufführung der *Küchenrevue* an.
- 13/ František Muzika: *Špalíček*, Bühnenbildentwurf, Aquarell, Nationalgalerie in Prag
- 14/ *Hry o Marii* (Marienspiele), Prag – Nationaltheater, 1936, Szenenfoto
- 15/ *Špalíček*, Partiturotograf
- 16/ Martinů in der Gesellschaft französischer Komponisten und Freunde (darunter Harsanyi, Auric, Bernac, Mihalovici, Poulenc, Čerepninowa, Tansman, Charlotte Martinů, Čerepnin), Paris 15. 5. 1940

Jan Zrzavý: *Moulin Rouge*, 1930, National Gallery in Prague /
Národní galerie v Praze / Nationalgalerie in Prag

Paříž (1923–1940)

V zajetí surrealismu – Julietta aneb Snář

V roce 1937 vytvořil Martinů své nejmilejší jevištní dílo – lyrickou operu na vlastní libreto podle stejnojmenné hry francouzského básníka a dramatika George Neveuxe Juliette ou la Clé des Songes. Tato opera byla mezníkem ve vývoji skladatelova jevištního i hudebního slohu. Navazuje na nové proudy v umění 20. století a ztotožňuje se se surrealistickou hrou volné fantazie, snu, světa bez paměti. Martinů napsal: „Celá hra je zoufalým bojem o hledání něčeho stabilního, o co by se člověk mohl opřít: o konkrétnost, o vědomí, které je každým okamžikem podlamováno, převáděno do tragických situací, v nichž Michel bojuje o udržení své stability, o udržení svého zdravého rozumu. Podlehne-li, zůstane v tomto světě bez paměti, bez času, navždy.“ Opera měla světovou premiéru 16. března 1938 na scéně pražského Národního divadla za řízení dirigenta Václava Talicha, v režii Jindřicha Honzla a na scéně Františka Muziky. Je to poslední dílo, jehož nastudování se mohl autor v Praze osobně zúčastnit.

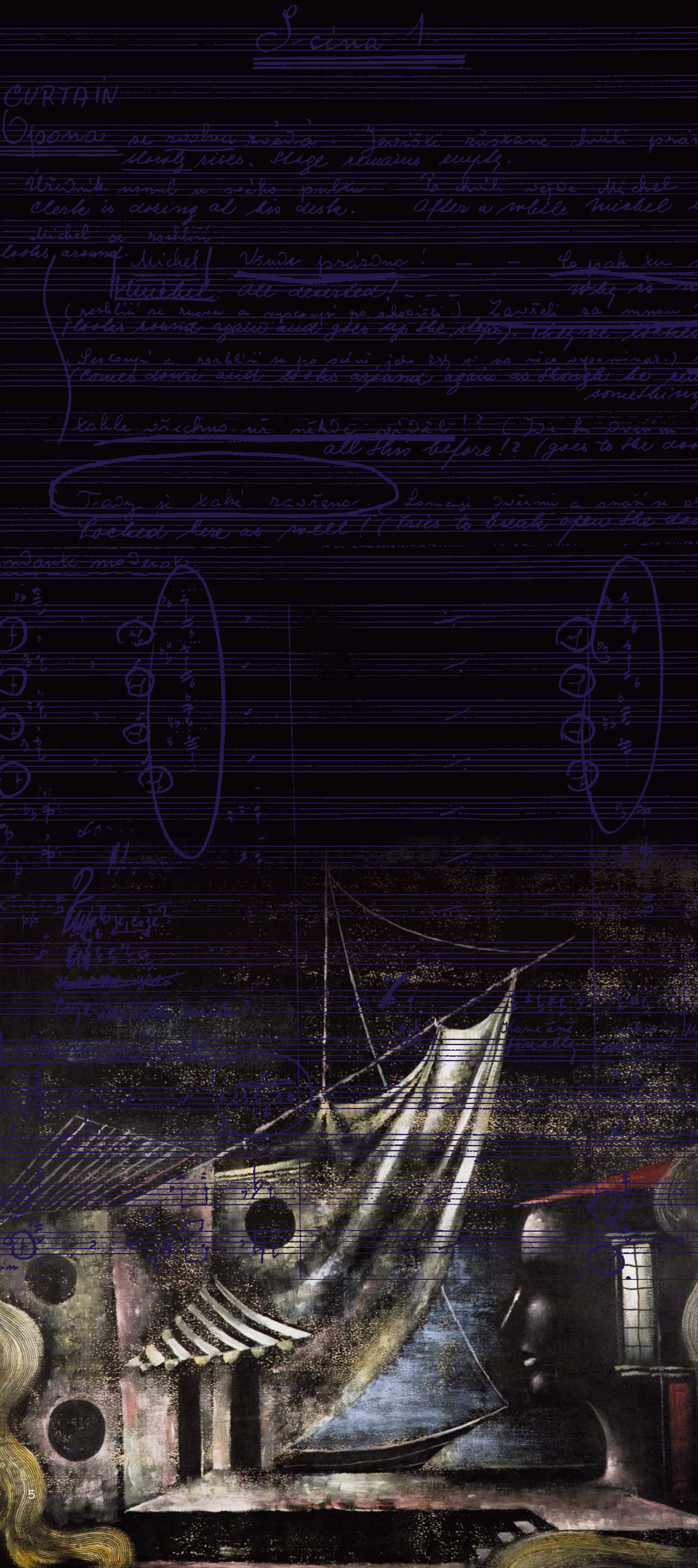
- 1/ **Julietta**, Praha, Národní divadlo, 1938, František Muzika – návrh opony
- 2/ František Muzika – návrh scény k 1. jednání
- 3/ František Muzika – návrh scény k 2. jednání
- 4/ Cedule k premiéře
- 5 – 8/ Fota z inscenace
- 9/ Hlavní protagonisté a tvůrci inscenace (zleva Jindřich Honzl, Jaroslav Gleich, Georges Neveux, Václav Talich, Ota Horáková a Bohuslav Martinů)
- 10/ **Julietta**, autografní partitura
- 11/ František Muzika: *Bohuslav Martinů – karikatura*, Národní galerie v Praze

Paris (1923–1940)

Im Banne des Surrealismus – Juliette oder das Traumbuch

Im Jahr 1937 schrieb Martinů sein liebstes Bühnenwerk – eine lyrische Oper zu einem eigenen Libretto nach dem gleichnamigen Schauspiel des französischen Dichters und Dramatikers George Neveux *Juliette ou la Clé des songes*. Diese Oper wurde zu einem Markstein in der Entwicklung seines Bühnen- und Musikstils. Sie knüpft an neue Strömungen in der Kunst des 20. Jahrhunderts an und identifiziert sich mit dem surrealistischen Spiel der ungebundenen Phantasien, Träume und erinnerungslosen Welt. „Das ganze Spiel ist ein verzweifelter Kampf um die Suche nach etwas Stabilem, an das man sich halten könnte: um konkrete Inhalte, um das Bewusstsein, das mit jedem Augenblick enttäuscht und in tragische Situationen gestürzt wird, in denen Michel um die Bewahrung von Gleichgewicht und gesundem Verstand zu ringen hat. Unterliegt er, bleibt er in dieser Welt auf immer erinnerungs- und zeitlos zurück“, schrieb Martinů. Die Oper hatte ihre Uraufführung am 16. März 1938 auf der Bühne des Prager Nationaltheaters, dirigiert von Václav Talich, unter der Regie von Jindřich Honzl mit einem Bühnenbild von František Muzika. Sie war das letzte Werk, bei dessen Einstudierung der Autor in Prag persönlich zugegen sein konnte.

- 1/ **Juliette**, Prag – Nationaltheater, 1938, František Muzika – Vorhangentwurf
- 2/ František Muzika – Bühnenbildentwurf zum 1. Akt
- 3/ František Muzika – Bühnenbildentwurf zum 2. Akt
- 4/ Premierenzettel
- 5 – 8/ Szenefotos
- 9/ Hauptdarsteller und Schöpfer der Inszenierung (von links Jindřich Honzl, Jaroslav Gleich, Georges Neveux, Václav Talich, Ota Horáková und Martinů)
- 10/ **Juliette**, Partiturautograf
- 11/ František Muzika: *Bohuslav Martinů – Karikatur*, Nationalgalerie in Prag

USA (1941–1953)

„Je jedna věc, kterou nesmíme zapomenout: že za to, že my jsme zůstali svobodní a měli možnost práce, že za to platí ti, kteří zůstali; a že budou mít právo se zeptat a budou se ptát, co jsme udělali a jak jsme tuto svobodu i možnost využili a jakými jsme byli v době, kdy oni trpěli.“

Bohuslav Martinů (1943)

Oproti skromným pařížským počátkům se Martinů ocitl v USA ve výhodnější pozici: byl již považován za významnou osobnost hudebního světa. V Americe si našel nového přítele: krajana a Janáčkova žáka Franka Rybku s rodinou. Setkal se také s řadou svých českých přátel, které znal z Paříže: s diplomatem Milošem Šafránkem, malířem Alémem Divišem, klavírním virtuosem Rudolfem Firkušným či spisovatelem Egonem Hostovským.

Po adaptaci na nové prostředí se Martinů znovu s chutí pouští do kompozice. Vzniká pět symfonií a mnoho koncertantních děl pro přední světové sólisty. Martinů dostává lákavou nabídku, aby přednášel skladbu na letních kurzech Berkshire Music Center ve státě Massachusetts, kde vyučovali hudbu tak význační autoři jako Paul Hindemith, Igor Stravinský či Aaron Copland.

- 1/ Martinů s manželkou Charlottou a klavíristkou Germaine Leroux po příjezdu do USA v r. 1941
- 2/ Martinů s dr. Antonínem Svobodou v Central Parku, New York 1943
- 3/ Martinů s Rudolfem Firkušným v Central Parku, New York 1943
- 4/ Martinů s Charlottou ve společnosti Aléna Divíše, spisovatele Egona Hostovského aj., New York, Vánoce 1942
- 5/ Martinů s Charlottou a přáteli, třetí zleva Marcel Mihalovici, Darien 1943
- 6/ Martinů s Frankem Rybkou a K. B. Jirákem, New York 1950
- 7/ Martinů s Charlottou před domem v Ridgefieldu, 1944
- 8/ Program premiéry **Dvojkonzertu pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány**. Provedl ho 9. 2. 1940 Basilejský komorní orchestr za řízení Paula Sachera.
- 9/ Program koncertu v Carnegie Hall 13. 12. 1944, na němž Rudolf Firkušný hrál **Fantazii a rondo**.
- 10/ Program provedení **2. symfonie** v Carnegie Hall 23. 1. 1945. Philadelphia Orchestra řídil Eugene Ormandy.
- 11/ Jarmila Novotná, česká pěvkyně, sólistka Metropolitan opery. V premiéře uvedla cyklus písní **Nový Špalíček**.
- 12/ **Památník Lidicím**, skladbu věnoval Martinů památce obětí Lidic vyhlazených nacisty za 2. světové války. Partitura byla dokončena v srpnu 1943 v Darienu. Autograf
- 13/ Martinů s Charlottou u domu v Ridgefieldu, 1944

USA (1941–1953)

„Eins dürfen wir nie vergessen: dafür, dass wir frei geblieben sind und die Möglichkeit zur Arbeit hatten, mussten alle jene büßen, die geblieben sind. Und dass ihnen das Recht zusteht, uns zu fragen, was wir getan haben, wie wir Freiheit und Möglichkeit genutzt haben und wie wir waren in jener Zeit, als sie leiden mussten.“

Bohuslav Martinů (1943)

Anders als in den bescheidenen Pariser Anfängen befand sich Martinů in den USA in einer vorteilhafteren Position: Hier stand er bereits im Ruf einer bedeutenden Persönlichkeit der Musikwelt. In Amerika hat er auch einen neuen Freund gefunden: den Landsmann und Janáček-Schüler Frank Rybka samt Familie. Hier stieß er auch auf eine Reihe seiner tschechischen Freunde, die er bereits aus Paris kannte: den Diplomaten Miloš Šafránek, den Maler Alén Diviš, den Klaviervirtuoson Rudolf Firkušný sowie den Schriftsteller Egon Hostovský. Nach der Eingewöhnung in die neue Umwelt machte sich Martinů wieder mit Lust ans Komponieren. So entstanden fünf Sinfonien und viele Konzertwerke für Spitzensolisten von Weltruf. An Martinů erging das verlockende Angebot, über Komposition auf den Sommerkursen am Berkshire Music Center im Staat Massachusetts zu vorzutragen, an dem so bedeutende Autoren wie Paul Hindemith, Igor Strawinsky oder Aaron Copland unterrichteten.

- 1/ Martinů mit seiner Frau Charlotte und der Pianistin Germaine Leroux nach der Ankunft in den USA 1941
- 2/ Martinů und Dr. Antonín Svoboda im Central Park, New York 1943
- 3/ Martinů und Rudolf Firkušný im Central Park, New York 1943
- 4/ Martinů und Charlotte in der Gesellschaft von Alén Diviš, Schriftsteller Egon Hostovský u.a., New York, Weihnachten 1942
- 5/ Martinů und Charlotte mit Freunden, Dritter von links Marcel Mihalovici, Darien 1943
- 6/ Martinů mit Frank Rybka und K. B. Jiráak, New York 1950
- 7/ Martinů und Charlotte am Haus in Ridgefield, 1944
- 8/ Programierenprogramm zum **Doppelkonzert für zwei Streichorchester, Klavier und Pauken**, aufgeführt am 9. 2. 1940 vom Baseler Kammerorchester unter der Leitung von Paul Sacher.
- 9/ Programm des Konzerts in der Carnegie Hall am 13. 12. 1944. Rudolf Firkušný hat **Phantasie und rondo** gespielt.
- 10/ Programm zur Aufführung der **2. Symphonie** in der Carnegie Hall am 23. 1. 1945. Das Philadelphia Orchestra spielte unter der Leitung von Eugen Ormandy.
- 11/ Jarmila Novotná, tschechische Sängerin, Solistin der Metropolitan Opera. Führte in der Premiere den Liederzyklus **Nový Špalíček** auf.
- 12/ **Památník Lidicím** (Zum Gedenken an Lidice). Martinů hat diese Komposition dem Andenken an die Opfer von Lidice gewidmet, das im 2. Weltkrieg von den Nazis ausgerottet wurde. Die Partitur wurde im August 1943 in Darien vollendet. Autograf
- 13/ Martinů und Charlotte vor dem Haus in Ridgefield, 1944

The image shows a handwritten musical score for the Adagio movement of a symphony. The score is written on multiple staves, each labeled with an instrument: Flute (Fl.), Oboe (Ob.), Clarinet (Cl.), Trumpet (Tr.), Trombone (Tromb.), Timpani (Timp.), Percussion (Perc.), Horns (Hr.), Piano (P.), Violin (V.), Viola (Vc.), and Cello (Cb.). The tempo is marked 'Adagio'. The score includes various musical notations such as notes, rests, dynamics (poco f, p), and articulation marks. The background of the score is a sepia-toned photograph of a man and a woman walking together in a park-like setting with trees and a building in the distance.

USA (1941–1953)

Po válce – Na univerzitě v Princetonu – Symfonické fantazie

Euforie z konce války a víra v brzký návrat domů, manžele Martinů brzy opustila. V září 1945 sice skladatel obdržel nabídku z Pražské konzervatoře, aby zde vyučoval, ale k realizaci nedošlo. 17. července 1946 se mu stalo osudným pobývání na nekryté terase zámku v Great Barringtonu, kdy spadl a vážně se poranil. Náhlá smrt ministra zahraničních věcí Jana Masaryka v březnu 1948 a jí předcházející komunistický převrat již definitivně odradil stále váhajícího Martinů od myšlenky vrátit se zpět domů.

V červnu 1948 Martinů přijal nabízené místo profesora kompozice na prestižním hudebním ústavu Princetonské univerzity.

Vrcholným dílem let tohoto období je nepochybně skladba, jež se zapsala do hudebních dějin 20. století pod titulem *Symfonické fantazie*, v nichž navazuje na předchozí tvorbu pěti symfonií a završuje tuto oblast tvorby.

- 1/ Martinů u plakátu Boston Symphony Orchestra v sezóně 1945–1946. Orchester řídil Sergej Kusevický.
- 2/ Martinů se Sergejem Kusevickým asi v r. 1941
- 3/ Martinů s dirigentem Charlesem Munchem
- 4/ George Szell, v r. 1946 jmenován dirigentem Cleveland Orchestra.
- 5/ Program koncertu konaného 22. 10. 1945 v Carnegie Hall. New York Philharmonic Symphony hrál **Památník Lidicím**.
- 6/ Alén Diviš: *Soudci*, Národní galerie v Praze
- 7/ **Symfonie č. 5**, autografní partitura
- 8/ Program koncertu České filharmonie v rámci mezinárodního festivalu Pražské jaro 1947. Na programu byla **5. symfonie**.
- 9/ Telegram Jana Masaryka Martinů. Vyzývá ho, aby se zúčastnil mezinárodního festivalu Pražské jaro v r. 1946.
- 10/ Jan Masaryk, významný český diplomat a ministr zahraničních věcí. Podporoval umělecké snahy Martinů.
- 11/ Program koncertu Vídeňských symfonií 22. 10. 1952. Za řízení Herberta von Karajana zaznělo **Concerto grosso**.
- 12/ **Symfonické fantazie**, titulní strana autografní partitury věnované Charlesi Munchovi Univerzita v Princetonu

USA (1941–1953)

Kriegsende – An der Universität Princeton – Sinfonische Phantasien

Die Euphorie über das Kriegsende und der Glaube an eine baldige Rückkehr hat die Eheleute Martinů bald verlassen. Im September 1945 erhielt der Komponist zwar einen Lehrrufs an Prager Konservatorium, doch ist es nicht dazu gekommen. Am 17. 7. 1946 wurde ihm der Aufenthalt auf der nicht umfriedeten Terrasse vom Schloss in Great Barrington zum Verhängnis: Er stürzte in die Tiefe, wobei er sich ernste Verletzungen zuzog.

Der unerwartete Tod des tschechoslowakischen Außenministers Jan Masaryk im März 1948 sowie der kurz zuvor erfolgte kommunistische Umsturz haben den zögernden Martinů endgültig vom Gedanken an die Heimkehr abgebracht.

Im Juni 1948 nahm Martinů die angebotene Professur für Komposition am prestigeträchtigen Musikinstitut der Universität Princeton an.

In die Musikgeschichte des 20. Jahrhunderts ist Martinů zweifellos mit seinen *Sinfonischen Phantasien* eingegangen. Darin knüpft er an die vorausgegangene Schöpfung seiner fünf Sinfonien an, überschreitet jedoch deren Rahmen, um so diesen Bereich seines Schaffens zu krönen.

- 1/ Martinů mit einem Plakat des Boston Symphony Orchestra in der Saison 1945–1946. Orchester wurde von Sergej Koussevitzky dirigiert.
- 2/ Martinů und Sergej Koussevitzky, wohl 1941
- 3/ Martinů und der Dirigent Charles Munch
- 4/ Georg Szell, 1946 zum Dirigenten des Cleveland Orchestra ernannt.
- 5/ Programm des Konzerts vom 22. 10. 1945 in der Carnegie Hall. Das New York Philharmonic Symphony spielte **Památník Lidicím**.
- 6/ Alén Diviš: *Richter*, Nationalgalerie in Prag
- 7/ **Symphonie Nr. 5**, Partiturautograf
- 8/ Programm zum Konzert der Tschechischen Philharmonie im Rahmen des internationalen Festivals Prager Frühling 1947. Auf dem Programm stand die **5. Symphonie**.
- 9/ Telegramm von Jan Masaryk an Martinů. Aufforderung, am internationalen Festival Prager Frühling 1946 teilzunehmen.
- 10/ Jan Masaryk, bedeutender tschechoslowakischer Diplomat und Außenminister, förderte die künstlerischen Bestrebungen von Martinů.
- 11/ Konzertprogramm der Wiener Symphoniker vom 22. 10. 1952. Unter der Leitung Herberts von Karajan erklang das **Concerto grosso**.
- 12/ **Symphonische Phantasien**, Charles Munch gewidmet, Titelseite des Partiturautografs Die Universität Princeton

Zpět v Evropě (1953–1959)

„Nějak se mi moc stýská po domově,
po našich kopcích. Moje práce je stále česká
a spojena s domovem.“

Bohuslav Martinů (1951)

Závěrečné období svého života trávil Martinů střídavě na několika místech v Evropě a USA, kromě Nice pobývá dále v New Yorku, Římě a Švýcarsku. Zde byl hostem střídavě u svého mecenáše a přítele Paula Sacher a v spřátelené rodině Reberových v Basileji. S přibývajícím věkem sílila jeho touha navštívit rodnou zem a česká kulturní veřejnost znovu nacházela cestu k jeho hudbě. Nadšeného ohlasu se dostalo především jeho kantátě *Otvírání studánek*, která byla inspirována starým lidovým zvykem vítání jara.

Začátkem roku 1955 pracoval na velké symfonické skladbě *Fresky Piera della Francesca* a dedikoval je dirigentu Rafaelu Kubelíkovi.

V polovině prosince roku 1953 začal Martinů v Nice komponovat na základě objednávky Guggenheimovy nadace rozvernou operu buffu *Mirandolina*.

- 1/ Martinů v Nice, 1959
- 2/ Bohuslav a Charlotta Martinů s Majou a Paulem Sacherovými, Schönenberg 1948
- 3/ Martinů s dirigentem Charlesem Munchem, Paříž 1956
- 4/ Martinů, Rafael Kubelík a klavírní duo Janine Reding – Henri Piette, Besançon 1955
- 5/ *Otvírání studánek*, autografní partitura z r. 1955
- 6/ František Tichý: *Commedia dell'arte*, Národní galerie v Praze
- 7/ *Otvírání studánek*, Editio Supraphon, Praha 1972
- 8/ *Mirandolina*, klavírní výtah, Bärenreiter Kassel 1959
- 9/ Martinů s Miloslavem Burešem, Řím 1957
- 10/ *Mirandolina* - návrh scény František Tröster 1959
- 11/ Program koncertu Concertgebouworchestru z r. 1956 s uvedením *Polní mše*
- 12/ Martinů v Nice, 1959

Zurück in Europa (1953–1959)

„Irgendwie spüre ich Heimweh nach unseren
Hügeln. Meine Arbeit ist immer
heimatverbunden tschechisch.“

Bohuslav Martinů (1951)

Die Schlussphase seines Lebens verbrachte Martinů abwechselnd an verschiedenen Orten in Europa und den USA. Außer in Nizza weilte er in New York, Rom und der Schweiz. Hier ist er Gast seines Gönners und Freundes Paul Sacher in Pratteln und bei der Familie Reber in Basel. Mit zunehmendem Alter sehnte er sich immer mehr danach, sein Vaterland aufzusuchen, wo das Interesse an seinen neuen Werken zunahm. Begeisterten Widerhall fand vor allem seine Kantate *Otvírání studánek* (Das Maifest der Brünnelein), die von einem alten Volksbrauch inspiriert ist – vom Frühlingsbegrüßen. Anfang 1955 arbeitet er an einer großen sinfonischen Komposition *Fresken des Piero della Francesca*, die er dem Dirigenten Rafael Kubelík gewidmet hat. Mitte Dezember 1953 nahm Martinů in Nizza aufgrund eines Auftrags von der Guggenheim-Stiftung die Kompositionsarbeit an der komischen Opera buffa *Mirandolina*.

- 1/ Martinů in Nizza, 1959
- 2/ Bohuslav und Charlotte Martinů mit Maja und Paul Sacher, Schönenberg 1948
- 3/ Martinů mit dem Dirigenten Charles Munch, Paris 1956
- 4/ Martinů, Rafael Kubelík und das Klavierduo Janine Reding – Henri Piette, Besançon 1955
- 5/ *Otvírání studánek* (Maifest der Brünnelein), Partituraautograf von 1955
- 6/ František Tichý: *Commedia dell'arte*, Nationalgalerie in Prag
- 7/ *Otvírání studánek*, Editio Supraphon, Prag 1972
- 8/ *Mirandolina*, Bärenreiter Kassel 1959, Klavierauszug
- 9/ Martinů und Miloslav Bureš, Rom 1957
- 10/ *Mirandolina* – Bühnenbildentwurf František Tröster 1959
- 11/ Konzertprogramm des Concertgebouworchesters von 1956 mit Aufführung *Polní mše* (Feldmesse)
- 12/ Martinů in Nizza, 1959

Zpět v Evropě (1953–1959)

Vrchol tvorby

Na podzim 1956 nastupuje Martinů na Americkou akademii v Římě, kde se věnuje vyučování skladby. To mu umožňuje pokračovat nerušeně v práci na své vrcholné opeře *Řecké pašije*. Libreto si napsal sám podle románu Nikose Kazantzakise, *Christ Recrucified*. Její první verzi dokončil v červnu 1957. Dva roky poté ji znovu přepracoval. V r. 1958 má v Basileji za Sacherova řízení úspěšnou premiéru *Epos o Gilgamešovi*. V témže roce dokončuje Martinů partituru své nové opery *Ariadna*. V říjnu 1958 se objevují u skladatele první příznaky vážného onemocnění žaludku. Po operaci v kantonální nemocnici v Liestalu se na čas jeho stav stabilizuje, ale postupující nemoc se již nedá zastavit. 28. srpna 1959 ve věku šedesáti osmi let Bohuslav Martinů umírá.

„Moje léta taky idú rovně s hodinami, a když přijde amen, slozá na mne kámen...“

(B. Martinů: *Čtyři madrigaly, Part-Song-Book*, 1959)

- 1/ Martinů, New York 1955–1956
- 2/ Martinů po premiéře kantáty *Hora tři světél*, Bern 1955
- 3/ Martinů s Charlottou (vpravo) a neznámou ženou, Schönenberg 1958–1959
- 4/ Martinů po premiéře oratoria *Epos o Gilgamešovi*, Basilej 1958
- 5/ *Řecké pašije*, foto z inscenace, Praha, Národní divadlo 1967
- 6/ *Ariadna*, autografní partitura opery z r. 1958
- 7/ Jan Zrzavý: *Milosrdný Samaritán*, 1914–1915, Národní galerie v Praze
- 8/ *Řecké pašije*, autografní partitura opery
- 9/ Jan Zrzavý: *Poslední večere I.*, 1913, Národní galerie v Praze
- 10/ Martinů, Schönenberg asi v letech 1957–1958
- 11/ Dopis Nikose Kazantzakise Martinů z r. 1957
- 12/ Náhrobek Martinů v rodné Poličce, kam byly skladatelovy ostatky převezeny ze Švýcarska v r. 1979
- 13/ *Řecké pašije*, návrh scény pro Národní divadlo v Praze, Zbyněk Kolář, 1967

Zurück in Europa (1953–1959)

Der Höhepunkt des Schaffens – Griechische Passion

Im Herbst 1956 trat Martinů an der Amerikanischen Akademie in Rom als Kompositionslehrer an. Das ermöglichte ihm eine ungestörte Arbeit an seiner Spitzenoper *Griechische Passion*. Die erste Opernversion hat er im Januar 1957 vollendet, in den nächsten zwei Jahren hat er sie noch einmal überarbeitet. Im Jahr 1958 erlebte in Basel unter Sachers Leitung sein Oratorium *Das Gilgamesch-Epos* eine erfolgreiche Uraufführung. Noch im gleichen Jahr vollendet Martinů die Partitur seiner neuen Oper *Ariadne*. Im Oktober 1958 meldeten sich beim Komponisten erste Symptome eines ernsthaften Magenleidens. Im Kantonspital in Liestal ist er operiert worden, doch am 28. August 1959 stirbt Bohuslav Martinů im Alter von 68 Jahren.

„Meine Jahre sind entschunden gleich als auf der Uhr die Stunden. So nun setzt das Amen ein, wälzt auf mich den Grabesstein...“

(B. Martinů: *Vier Madrigale, Part-Song-Book*, 1959)

- 1/ Martinů, New York 1955–1956
- 2/ Martinů nach der Premiere der Kantate *Hora tři světél* (Dreilichterberg), Bern 1955
- 3/ Martinů und Charlotte (rechts) mit einer unbekanntem Frau, Schönenberg 1958–1959
- 4/ Martinů nach der Premiere seines Oratoriums *Epos o Gilgamešovi* (Das Gilgamesch-Epos), Basel 1958
- 5/ *The Greek Passion* (Griechische Passion), Szenefoto, Prag – Nationaltheater 1967
- 6/ *Ariane* (Ariadne), Partiturautograf der Oper von 1958
- 7/ Jan Zrzavý: *Der barmherzige Samariter*, 1914–1915, Nationalgalerie in Prag
- 8/ *The Greek Passion* (Griechische Passion), Partiturautograf der Oper
- 9/ Jan Zrzavý: *Das letzte Abendmahl I.*, 1913, Nationalgalerie in Prag
- 10/ Martinů, Schönenberg, mutmaßlich in den Jahren 1957–1958
- 11/ Brief von Nikos Kazantzakis an Martinů aus dem Jahr 1957
- 12/ Grabmal von Martinů in seiner Vaterstadt Polička, wohin die sterblichen Überreste des Komponisten 1979 aus der Schweiz überführt wurden.
- 13/ *Griechische Passion* - Bühnenbildentwurf für das Nationaltheater in Prag, Zbyněk Kolář, 1967

Allegro

Scene 5: Priest Gregoris, Archon and Ladas. (Behind the stage a mass of people) (Gregoris is his...)

Gregoris: What is he talking about?

Archon: About Christ.

Gregoris: Christ? But that is my business. He knows nothing about!

Archon: Oh, let him speak.

Gregoris: He upsets order, he dirty prophesies himself as a saint, make believe him!

Allegro molto

František Muzika:
Strom (Tree), 1948, National Gallery in Prague
Strom, 1948, Národní galerie v Praze
Baum, 1948, Nationalgalerie in Prag

Scénické dílo

V kontextu celoživotního díla představuje baletní a operní tvorba Bohuslava Martinů podstatnou část jeho tvůrčího odkazu, zahrnuje celkem 14 baletů a 14 oper. Ve 20. století nalezneme jen málo skladatelů, kteří by se komponování oper věnovali tak intenzivně a systematicky. Martinů si přitom vytyčil odvážný cíl: zbavit operu „psychologizování“ a dát jí řád vycházející z hudební logiky. Tomuto cíli zůstal věrný až do svých pozdních děl.

První balety

„Účinky džezbandu a jeho objevení se není náhodné v této době se zmnoženou činností, spěchem, zvýšeným rytmem. Je to jeden z požadavků současného chťení. Nepřetržitý tep malých not, tato jednotnost chaosu rytmů zachycuje prudkost a nervóznost doby. Nemohu popřít jeho úlohu v celkovém proudu, kterým se bere život. Jeho úloha v tomto století bude jednou zajímavou ukázkou, jak doba si diktuje svůj projev.“ (1925)

Po baletních prvotinách vytvořených a částečně provedených v Praze (*Stín, Koleda, Istar, Kdo je na světě nejmocnější* aj.) komponoval Martinů na francouzské půdě sérii šesti baletů (*Vzpouza, Motýl, který dupal, Podivuhodný let, Kuchyňská revue, Natáčí se!* a *Šach králi*). Všechny jsou námětově, scénicky i hudebně ovlivněny avantgardní atmosférou uměleckého života Paříže dvacátých a třicátých let.

Istar, 1921

Balet o třech dějstvích

Libreto: Bohuslav Martinů podle Julia Zeyera

Premiéra: 11. 9. 1924, Praha, Národní divadlo

Kdo je na světě nejmocnější, 1922

Balet o jednom dějství

Libreto: Bohuslav Martinů podle indické pohádky

Premiéra: 31. 1. 1925, Brno, Národní divadlo

Šach králi (Échec au roi), 1930

Balet o jednom dějství

Libreto: André Cœuroy

Premiéra: 11. 4. 1930, Brno, Státní divadlo

- 1/ *Istar*, Praha, Národní divadlo, 1924
Bedřich Feuerstein – návrh scény
- 2/ *Kdo je na světě nejmocnější*, Praha, Národní divadlo, 1927
František Berger – návrh kostýmů:
Myšák při svatbě
3/ *Stará myška*
4/ *Maska pro myš*
5/ *Prince Slunce*
- 6/ *Šach králi*, Brno, Státní divadlo, 1930
Vojtěch Štolfa – návrh scény
- 7/ *Fota z inscenace*

Das szenische Werk

Im Kontext des Lebenswerks stellen die szenischen Arbeiten von Bohuslav Martinů einen wesentlichen Bestandteil seines schöpferischen Nachlasses dar, der insgesamt 14 Ballette und 14 Opern umfasst. Im 20. Jahrhundert findet man nur wenige Komponisten, die sich der Oper derart intensiv und systematisch gewidmet haben. Dabei hatte sich Martinů ein kühnes Ziel gesetzt: Die Oper vom „psychologisierenden“ Ballast zu befreien und ihr eine aus der musikalischen Logik erwachsende Ordnung zu geben. Diesem Ziel ist er bis in seine letzten Tage treu geblieben.

Die ersten Ballette

„Die Entdeckung und Wirkung der Jazzband ist in dieser Zeit von hektischer Aktivität, Hast und beschleunigten Rhythmus kein Zufall. Sie entspricht einer der Forderungen des derzeitigen Wollens. Der jagende Puls der kleinen Noten, diese Einheit in einem Chaos von Rhythmen erfasst die Heftigkeit und Nervosität der Zeit. Ich kann ihre Rolle in der Gesamtströmung des Lebens nicht leugnen. Ihre Rolle in diesem Jahrhundert wird einmal als interessantes Beweisstück dienen, wie die Zeit ihren Ausdruck diktiert.“ (1925)

Nach seinen in Prag geschriebenen und teilweise auch aufgeführten Ballett-Erstlingen (*Der Schatten, Weihnachtslied, Istar, Wer ist der Mächtigste auf der Welt*) komponierte Martinů auf französischem Boden eine Serie von sechs Balletts (*Aufbruch, Ein Schmetterling, der trampelte, Merkwürdiger Flug, Küchenrevue, Achtung, Aufnahme! und Schach dem König*). Alle stehen thematisch, szenisch und musikalisch unter dem Eindruck der avantgardistischen Atmosphäre des Pariser Kunstlebens der zwanziger und dreißiger Jahre.

Istar, 1921

Ballett in drei Akten

Libretto: Bohuslav Martinů nach Julius Zeyer

Uraufführung: 11. 9. 1924, Prag, Nationaltheater

Wer ist der Mächtigste auf der Welt, 1922

Ballett-Einakter

Libretto: Bohuslav Martinů nach einem indischen Märchen

Uraufführung: 31. 1. 1925, Brünn, Nationaltheater

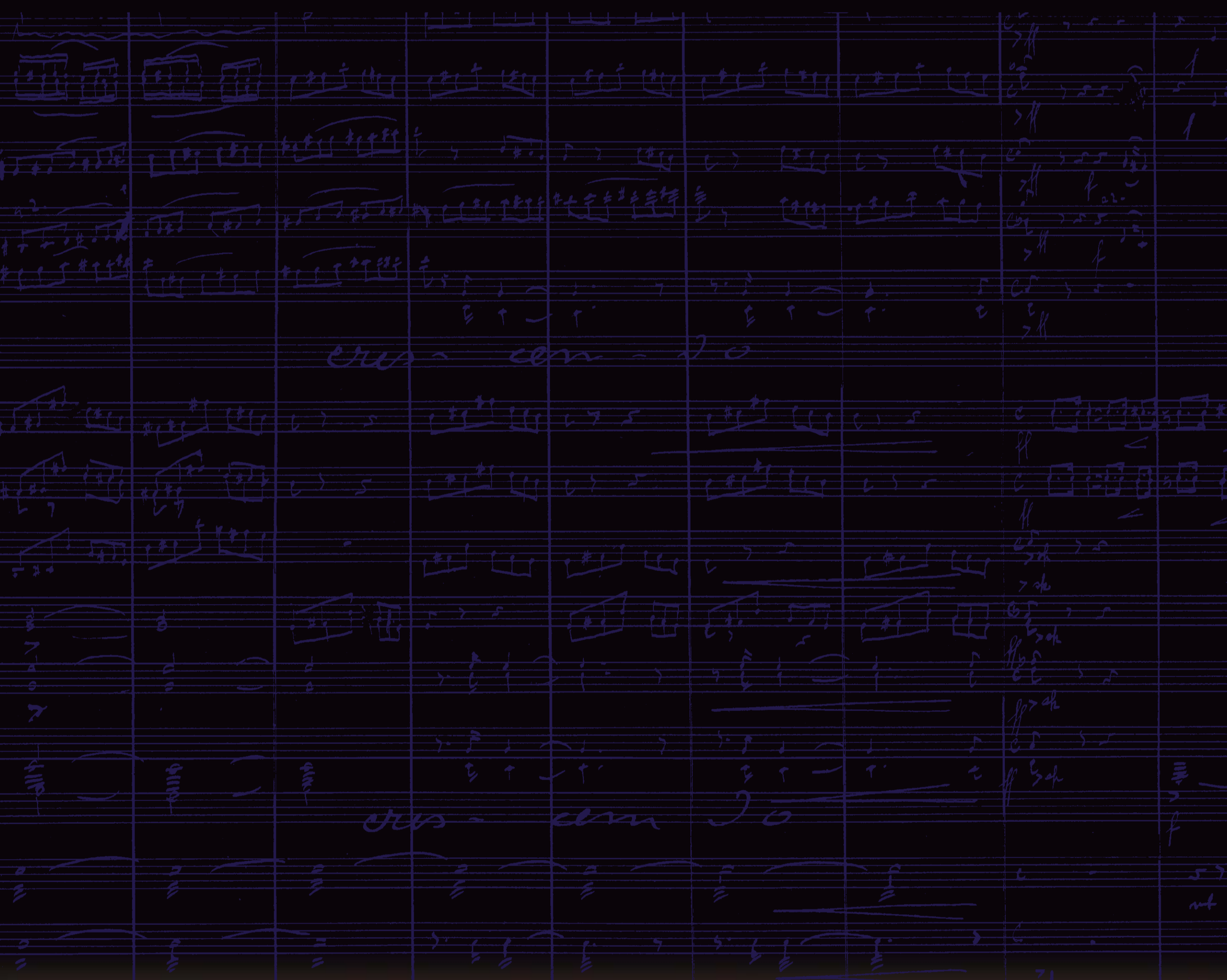
Schach dem König (Échec au roi), 1930

Ballett-Einakter

Libretto: André Cœuroy

Uraufführung: 11. 4. 1930, Brünn, Staatstheater

- 1/ *Istar*, Prag - Nationaltheater, 1924,
Bedřich Feuerstein - Bühnenbildentwurf
- 2/ *Kdo je na světě nejmocnější* (Wer ist der Mächtigste auf der Welt), Prag - Nationaltheater, 1927,
František Berger - Kostümentwurf: Mäuserich bei der Hochzeit
3/ *Alte Maus*
4/ *Maske für die Maus*
5/ *Sonnenprinz*
- 6/ *Échec au roi* (Schach dem König), Brünn - Staatstheater, 1930, Vojtěch Štolfa - Bühnenbildentwurf
- 7/ *Szenefoto*

Scénické dílo

První opery

„...Narážel jsem stále na určitou konvenci operní, jež se v poslední době stala již jakýmsi receptem, jak se má dělat opera, ale toto řešení mne neuspokojovalo a připadalo mi nepravdivým, jaksi falešným a lidí nepřesvědčujícím. Celý ten systém recitativů, dramatických výbuchů, vášní a zvláštní, dosti povrchní psychologie mi připadal podezřelý. Podrobil jsem se tedy vlastní revizi a na svých prvních pokusech jsem se poučil o správnosti nebo nesprávnosti určitých zásad až dosud platných.“ (1934)

Voják a tanečnice, 1927

Opera buffa o třech dějstvích
Libreto: J. L. Budín (vlastním jménem Jan Löwenbach)
volně podle Plautovy komedie *Líšák Pseudolus*
Premiéra: 5. 5. 1928, Brno, Národní divadlo

Do vývoje moderní opery vstupuje Martinů adaptací antické Plautovy komedie o mazaném sluhovi Pseudolovi. Vyjádřil v ní svůj výrazný protiromantický postoj. Bohatou baletní složkou (tančí zde lucerny, sochy, měsíc, hvězdy, nádobí, barové girls atd.) se dílo blíží revue. Hýří nápady narušujícími přímočarý vývoj děje. Do hry postupně zasahují různými groteskními gagy režisér, náповěda, kritik z publika i Plautus, Cato a Molière. Mnohotvárná hudební složka sahá od lyrických pasáží přes buffózní Pseudolovy výstupy až po jazzové prvky barových scén.

Slzy nože (Les Larmes de couteau), 1928

Opera o jednom dějství
Libreto: Georges Ribemont-Dessaignes
Premiéra: 22. 10. 1969, Brno, Státní divadlo

V surrealistické jednoaktovce *Slzy nože* sáhl Martinů po šokujícím libretu Georgese Ribemonta-Dessaignesse, předního pařížského dadaisty. V příběhu o svatbě s oběšenecem, o sebevraždě a zmrtvýchvstání však není zdůrazněna hrůzostrašnost, ale absurdní hra zarámovaná snem o všedních věcech a pojatá s komickou nadsázkou. Autoři se vysmívají romantické „citové“ estetice.

Tři přání aneb Vrtkavosti života (Les Trois souhaits ou les Vicissitudes de la vie), 1929

Filmová opera o třech dějstvích s předehrou a dohrou
Libreto: Georges Ribemont-Dessaignes
Premiéra: 16. 6. 1971, Brno, Státní divadlo

„V opeře *Tři přání* jsem se pokoušel oddramatizovat a odsentimentálnět scénou.“ (1934)

V celovečerní opeře *Tři přání* kombinuje Martinů operu s tehdy moderním médiem – filmem. Je to vlastně opera o filmu, o lidech, kteří v něm účinkují a jejichž osudy jsou parafrází filmových postav z prastarého pohádkového příběhu o zlaté rybce (v tomto případě víle), která splní hlavnímu hrdinovi jeho tři přání.

- 1/ **Voják a tanečnice**, Státní opera Praha, 2000
Duncan Hayler – návrh kostýmů:
Senátor Bambula
2/ Harpax
3/ Náповěda
4/ Hudebník
5/ Fota z inscenace
- 6/ **Slzy nože**, Praha, Národní divadlo, 1982
Václav Nývlt – návrh scény
7/ Josef Jelínek – návrh kostýmu Eleonora
8/ Josef Jelínek – návrh kostýmu Matka
- 9/ **Slzy nože**, Brno, Státní divadlo, 1969
Vojtěch Štolfa – maketa scény
- 10/ **Tři přání**, Rostock, 2007
Mike Hahne – návrh kostýmů:
Eblouie Barbichette / Žebračka
11/ Eblouie Barbichette
12/ Víla Nulle / Lilian Nevermore
13/ Indolenda / Nina Valencia
14/ Fota z inscenace

Das szenische Werk

Die ersten Opern

„...Ich stieß immer wieder auf eine gewisse Opernkonvention, die in letzter Zeit zu einer Art Rezept geworden ist, wie man Opern machen soll, doch diese Lösung hat mich nicht befriedigt und kam mir unwahrhaftig, quasi falsch und wenig überzeugend für das Publikum vor. Das ganze System aus Rezitativen, dramatischen Ausbrüchen, Leidenschaften und die eigenartige, ziemlich oberflächliche Psychologie waren mir verdächtig. Ich habe mich einer eigenen Revision unterzogen und mich an meinen ersten Stücken über Richtigkeit oder Unrichtigkeit der bislang gültigen Grundsätze belehren lassen.“ (1934)

Voják a tanečnice (Der Soldat und die Tänzerin), 1927

Opera buffa in drei Akten
Libretto: J.L. Budín (eigentlicher Name Jan Löwenbach)
nach der Plautus-Komödie *Pseudolus*
Uraufführung: 5. 5. 1928, Brünn, Nationaltheater

Martinůs Adaptierung der antiken Plautus-Komödie vom gewitzten Diener Pseudolus greift in die Entwicklung der modernen Oper ein und bringt dabei eine deutlich unromantische Haltung zum Ausdruck. Mit der reichen Balletteinlage (hier tanzen Laternen, Statuen, der Mond, die Sterne, Geschirr, Bargirls u.a.) kommt sie einer Revue nahe. Die übersprudelnden Einfälle lenken immer wieder den geradlinigen Handlungsablauf ab. Ins Spiel greifen nacheinander mit verschiedenen grotesken Gags der Regisseur, die Souffleuse, ein Kritiker aus dem Publikum sowie Plautus, Cato und Molière ein. Die vielgestaltige Musik reicht von lyrischen Passagen über die Buffa-Auftritte des Pseudolus bis zu den Jazzeinlagen der Barszenen.

Les Larmes de couteau (Messertränen), 1928

Oper in einem Akt
Libretto: Georges Ribemont-Dessaignes
Uraufführung: 22. 10. 1969, Brünn, Staatstheater

Im surrealistischen Einakter *Messertränen* griff Martinů zu einem schockierenden Libretto von Georges Ribemont-Dessaignes, eines führenden Pariser Dadaisten. In der Geschichte von der Hochzeit mit einem Erhenktem, von Selbstmord und Wiederauferstehung wird nicht das Grauen betont, sondern ein absurdes Spiel mit Alltagsdingen verbrämt und mit komischer Übertreibung genommen. Die Autoren treiben ihren Spott mit der romantischen „Gefühlsästhetik“

Les Trois souhaits ou les Vicissitudes de la vie (Die drei Wünsche oder die Wechselfälle des Lebens), 1929

Filmoper in drei Akten mit Vor- und Nachspiel
Libretto: Georges Ribemont-Dessaignes
Uraufführung: 16. 6. 1971, Brünn, Staatstheater

„In der Oper *Die drei Wünsche* habe ich versucht, die Szene zu entdramatisieren und zu entsentimentalisieren.“ (1934)

In der abendfüllenden Oper *Die drei Wünsche* kombiniert Martinů die Oper mit dem damals modernen Medium – dem Film. Sie ist eigentlich eine Oper über einen Film und die Mitwirkenden, deren Geschicke eine Paraphrase mit Filmgestalten auf das uralte Märchen vom goldenen Fisch (in diesem Fall von einer Fee) sind, die der Hauptfigur drei Wünsche erfüllt.

- 1/ **Voják a tanečnice** (Der Soldat und die Tänzerin), Staatsoper Prag, 2000, Duncan Hayler – Kostümentwurf:
Senator Bambula
2/ Harpax
3/ Souffleuse
4/ Musiker
5/ Szenefoto
- 6/ **Les Larmes de couteau** (Messertränen), Prag – Nationaltheater, 1982,
Václav Nývlt – Bühnenbildentwurf
7/ Josef Jelínek – Kostümentwurf Eleonora
8/ Mutter
- 9/ **Les Larmes de couteau**, Brünn – Staatstheater, 1969,
Vojtěch Štolfa – Bühnenmodell
- 10/ **Les Trois souhaits** (Drei Wünsche), Rostock 2007,
Mike Hahne – Kostümentwurf Eblouie Barbichette als Bettlerin
11/ Eblouie Barbichette
12/ Die Fee Nulle - Lilian Nevermore
13/ Indolenda - Nina Valencia
14/ Szenefoto

Scénické dílo

České lidové divadlo

Špalíček,

1. verze 1932, 2. verze 1940

Baletní pásma her, pohádek a říkadel se zpěvy o třech dějstvích

Libreto: Bohuslav Martinů podle lidových předloh
Premiéra: 19. 9. 1933, Praha, Národní divadlo

Na přelomu dvacátých a třicátých let se Martinů výrazně přiklonil k folklorní tematice. Počátkem roku 1931 vznikla nejstarší část nového baletu *Špalíček*, inspirovaná lidovou legendou o svaté Dorotě. Ve své definitivní podobě z r. 1940 je *Špalíček* zarámován cyklem dětských her a výjevů z venkovského života – mezi nimi zazní *Pohádka o kocourovi v botách*, *Pohádka o ševci a smrti*, *Pohádka o kouzelné mošně*, *Legenda o svaté Dorotě* a *Pohádka o Popelce*. Svým pojetím se balet řadí k velmi originálním kompozicím svého druhu.

Hry o Marii, 1934

Čtyřdílný operní cyklus – novodobá varianta středověkých miráklů

1. Prolog. Panny moudré a panny pošetilé

Drama o jednom dějství

Libreto: Vítězslav Nezval podle starofrancouzské liturgické hry z 12. století

2. Mariken z Nimègue

Mirákl o jednom dějství

Libreto: Vilém Závada podle starého vlámského miráklů z 15. století ve zpracování Henri Ghéona

3. Narození Páně

Pastorale o jednom dějství na texty lidové poezie

Libreto: Bohuslav Martinů na texty starých moravských lidových balad

4. Sestra Paskalina

Legenda o jednom dějství

Libreto: Bohuslav Martinů s použitím divadelní hry Julia Zeyera a textů lidové poezie

Premiéra: 23. 2. 1935, Brno, Zemské divadlo

Martinů se tímto dílem vrací ke středověkým duchovním hrám. Ani zde se nesoustředí na dějovou stránku a na psychologickou charakteristiku postav. Čtyři hry cyklu nespojuje žádná dějová souvislost. Dvě z nich mají dokonce spíše statický charakter. Zvláštní úloha připadá sboru – komentuje scénu, stává se divákem, přebírá role hlavních postav nebo se sám zúčastní děje. Děj tak přechází ze sólistů na sbor, tanečníky i orchestr, je líčen vypravěčem nebo je prostě vyjádřen lidovou písní. Výsledný útvar není operou v pravém slova smyslu, jeho celkové vyznění je ovšem velmi působivé.

Divadlo za branou, 1936

Opera-balet o třech dějstvích

První dějství – baletní pantomima

Druhé a třetí dějství – opera buffa

Libreto: Bohuslav Martinů s využitím předloh lidové poezie (ze sbírek Františka Bartoše, Karla Jaromíra Erbena a Františka Sušila), Jeana-Gasparda Debureaua a Molièrovy divadelní hry *Létající doktor*

Premiéra: 20. 9. 1936, Brno, Zemské divadlo

„Co je to vlastně divadlo „za branou“? Nic jiného než divadlo, scéna na trhu, na jarmarku, za městem. Je to dílo veselé, nespoutané, bez problémů chce pobavit, určitá improvizace, jak tomu bylo v italské komedii.“ (1936)

Jako třetí v řadě děl inspirovaných lidovým divadlem následuje opera-balet *Divadlo za branou*. Skladatel jí dal výstižný podtitul „commedia dell'arte“. S postavami Kolombíny, Harlekýna a Pierota tu spolu s hospodským ožívají typické figury z českého prostředí. Charakter lidového divadla umocňují texty lidových písní, které jsou vybrány tak, aby souvisely s děním na scéně.

- 1/ *Špalíček*, České Budějovice, Jihočeské divadlo, 1996
Alena Hoblová – návrh scény
2/ Foto z inscenace
- 3/ *Špalíček*, Ostrava, Státní divadlo, 1960
Karel Svoboda – návrh scény
- 4/ *Špalíček*, České Budějovice, Jihočeské divadlo, 1996
Foto z inscenace
- 5/ *Hry o Marii*, Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, 2005
Iva Malíková – návrhy kostýmů:
Mariken
6/ Dábel
7/ Maria
8/ Paskalina
9/ Foto z inscenace
- 10/ *Divadlo za branou*, Praha, Národní divadlo, 1967
Květoslav Bubeník – návrhy kostýmů:
Ponocný
11/ Hostinský
12/ Kolombína
13/ Harlekýn
- 14/ *Divadlo za branou*, Ostrava, Národní divadlo Moravskoslezské, 2000
Foto z inscenace

Das szenische Werk

Tschechisches Volkstheater

Špalíček,

1. Version 1932, 2. Version 1940

Freie Ballettfolge aus Spielen, Märchen, Reimen, Sprüchen mit Gesang in drei Akten

Libretto: Bohuslav Martinů nach volkstümlichen Vorlagen
Uraufführung: 19. 9. 1933, Prag, Nationaltheater

Um die Wende der 20er und 30er Jahre fühlte sich Martinů stark zur Folklore-Thematik hingezogen. Anfang 1931 entstand der älteste Teil des neuen Balletts *Špalíček*, das von der volkstümlichen Legende der hl. Dorothea inspiriert war. In der Endfassung von 1940 wird *Špalíček* von einem Zyklus aus Kinderspielen und Szenen aus dem ländlichen Leben umrahmt – darunter erklingt auch *Das Märchen vom gestiefelten Kater*, *Das Märchen vom Schuster und dem Tod*, *Das Märchen vom Zauberranzen*, *Die Legende von der hl. Dorothea* sowie *Das Märchen vom Aschenbrödel*. So angegangen, reiht sich das Ballett unter die originellsten Kompositionen dieser Art ein.

Hry o Marii (Marienspiele), 1934

Vierteiliger Opernzyklus – eine neuzeitliche Variante der mittelalterlichen Mirakel

1. Prolog. Die klugen und die törichten Jungfrauen

Drama in einem Akt

Libretto: Vítězslav Nezval nach einem altfranzösischen liturgischen Spiel aus dem 12. Jahrhundert

2. Mariken von Nimègue

Mirakel in einem Akt

Libretto: Vilém Závada nach einem altflämischen Mirakel aus dem 15. Jahrhundert in der Bearbeitung von Henri Ghéon

3. Christi Geburt

Pastorale in einem Akt zu Texten der Volkspoesie

Libretto: Bohuslav Martinů unter Verwendung alter mährischer Volksballaden

4. Schwester Pasqualina

Legende in einem Akt

Libretto: Bohuslav Martinů unter Verwendung eines Schauspiels von Julius Zeyer und Texten aus der Volkspoesie

Uraufführung: 23. 2. 1935, Brünn, Landestheater

Mit diesem Werk greift Martinů auf die mittelalterlichen geistlichen Spiele zurück. Auch hier konzentriert er sich nicht auf Handlungsablauf und psychologische Charakteristik der Gestalten. Zwischen den vier Spielen in diesem Zyklus besteht keine Handlungseinheit; zwei haben im Gegenteil überwiegend statisches Gepräge. Eine Sonderrolle fällt dem Chor zu – er kommentiert die Szenen, wird zum Zuschauer, übernimmt die Rolle der Hauptfiguren oder beteiligt sich selbst an der Handlung. So geht die Handlung von den Solisten auf Chor, Tänzer und Orchester über, wird von einem Erzähler geschildert oder einfach mit einem Volkslied ausgedrückt. Die Endgestalt ist keine Oper im wahren Sinne des Wortes, doch klingt sie schließlich sehr wirkungsvoll aus.

Divadlo za branou (Vorstadttheater), 1936

Opernballett in drei Akten

Erster Akt – Ballettpantomime

zweiter und dritter Akt: Opera buffa

Libretto: Bohuslav Martinů unter Verwendung von Volkspoesievorlagen (aus den Sammlungen von František Bartoš, Karel Jaromír Erben und František Sušil), von Jean Baptiste Gaspard Debureau und des Schauspiels von Molière *Der fliegende Doktor*.
Uraufführung: 20. 9. 1936, Brünn, Landestheater

„Was ist eigentlich „Vorstadttheater?“ Nichts anderes als Theater, eine Szene auf dem Jahrmarkt vor der Stadt. Ein lustiges Werk, ungebunden, das problemlos unterhalten will, eine gewisse Stehgreifspielerei, wie es in der italienischen Komödie zu sein pflegte.“ (1936)

Als drittes Werk in dieser von der Volksbühne inspirierten Reihe folgt das Opernballett *Vorstadttheater*. Der Komponist gab ihm den zutreffenden Untertitel „Commedia dell'arte“. Mit den Gestalten von Colombine, Harlekin und Pierrot einschließlich Wirt leben hier typische Figuren aus dem tschechischen Milieu auf. Der Volksbühnencharakter wird vom Text der sinnvoll zum Geschehen auf der Szene ausgewählten Volkslieder noch gesteigert.

- 1/ *Špalíček*, Budweis – Südböhmisches Theater, 1996,
Alena Hoblová – Bühnenbildentwurf
2/ Szenenfoto
- 3/ *Špalíček*, Ostrau – Staatstheater, 1960,
Karel Svoboda – Kostümentwurf
- 4/ *Špalíček*, Budweis – Südböhmisches Theater, 1996,
Szenenfoto
- 5/ *Hry o Marii* (Marienspiele),
Pilsen – J. K. Tyl-Theater, 2005,
Iva Malíková – Kostümentwurf Mariken
6/ Teufel
7/ Maria
8/ Pasqualina
9/ Szenenfoto
- 10/ *Divadlo za branou* (Vorstadttheater),
Prag – Nationaltheater, 1967,
Květoslav Bubeník – Kostümentwurf Nachtwächter
11/ Wirt
12/ Colombine
13/ Harlekin
- 14/ *Divadlo za branou*, Ostrau – Mährisch-Schlesisches Theater, 2000, Szenenfoto

Scénické dílo

Rozhlasové opery

Hlas lesa, 1935

Rozhlasová opera o jednom dějství
Libreto: Vítězslav Nezval
Premiéra: 6. 10. 1935, Praha, Český rozhlas

Hlas lesa patří k vůbec prvním operám určeným pro rozhlas. Libreto vytvořil Vítězslav Nezval, nejvýraznější český surrealistický básník. Text osciluje mezi jednoduchým sujetem, českou pohádkou, snem a lyričností. Soustředí se na poetiku příběhu, ne na příběh samotný. Důležitou roli zde hraje recitátor, který už svým prologem „Vstupte do lesa příšernějšího než kostlivec“ uvádí diváka do světa divadla. Hudba vyniká lyrickými pasážemi i veselou jarmareční hudbou.

Veselohra na mostě, 1935

Rozhlasová opera o jednom dějství
Libreto: Bohuslav Martinů podle stejnojmenné divadelní hry Václava Klimenta Klicpera
Premiéra: 19. 3. 1937, Praha, Český rozhlas

„Současná opera je postavena na falešných principech, nebo alespoň na těch, jež dlouho neodpovídají požadavkům doby ... Forma se skládá z mnoha zbytečných konvencí.“ (1935)

Pro tuto rozhlasovou operu zvolil Martinů prostou hříčku klasika české veselo hry V. K. Klicpera. Jednoduchý, rychle se rozvíjející děj a vtipné dialogy poskytly prostor pro uplatnění osobitého, čistě hudebního humoru. Do dnešních dnů patří *Veselohra na mostě* ke skladatelovým nejúspěšnějším a také nejčastěji provozovaným scénickým opusům. Ačkoliv byla původně určena pouze pro rozhlasové provedení, byla jako „opera roku“ poctěna v roce 1951 dokonce cenou newyorské kritiky.

- 1/ *Hlas lesa*, Praha, Disk, 1989
Jan Lajksner – návrh scény
- 2/ Eva Brodská – návrhy kostýmů: Mysliveček
- 3/ Loupežníci
- 4/ Baletky
- 5/ *Hlas lesa*, film České televize a Supraphonu 2001
Fota z filmu
- 6/ *Veselohra na mostě*, Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, 1964
Václav Heller – maketa scény
- 7/ *Veselohra na mostě*, Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, 1960
Vojtěch Štolfa – návrh scény
- 8/ Fota z inscenace

Das szenische Werk

Opernhörspiele

Hlas lesa (Die Stimme des Waldes), 1935

Opern-Hörspiel in einem Akt
Libretto: Vítězslav Nezval
Uraufführung: 6. 10. 1935, Prag, Tschechischer Rundfunk

Die Stimme des Waldes gehört zu den ersten für den Rundfunk geschriebenen Opern überhaupt. Das Libretto schrieb V. Nezval, einer der profiliertesten tschechischen surrealistischen Dichter. Der Text oszilliert zwischen einem schlichten Sujet, einem tschechischen Märchen, Traum und lyrischer Gestimmtheit. Er konzentriert sich auf die Poetik der Geschichte, nicht auf die Geschichte selbst. Eine wichtige Rolle spielt der Rezitator, der schon mit seinem Prolog „Tretet ein in den Wald, gruselig als ein Knochenmann“ den Hörer in die Theaterwelt einführt. Die Musik zeichnet sich durch lyrische Passagen sowie fröhlicher Jahrmarktstmusik aus.

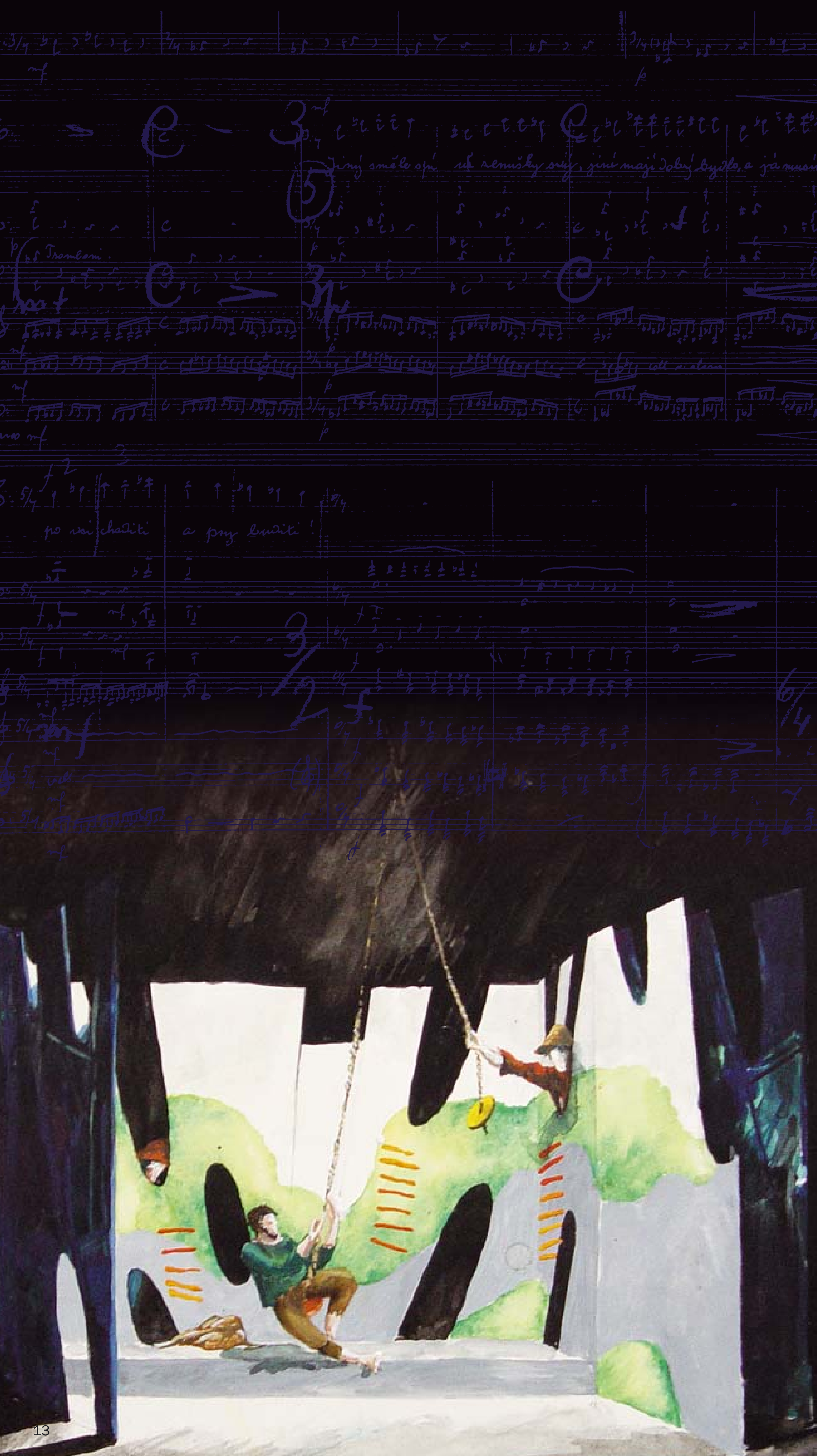
Veselohra na mostě (Komödie auf der Brücke), 1935

Opernhörspiel in einem Akt
Libretto: Bohuslav Martinů nach dem gleichnamigen Schauspiel von Václav Kliment Klicpera
Uraufführung: 18. 3. 1937, Prag, Tschechischer Rundfunk

„Die derzeitige Oper steht auf falschen Prinzipien, oder wenigstens auf solchen, die schon lange nicht mehr dem Bedarf der Zeit entsprechen. ... Die Form besteht aus vielen überflüssigen Konventionen.“ (1935)

Für dieses Opern-Hörspiel griff Martinů zu einem schlichten Spiel aus der Feder des tschechischen Lustspiel-Klassikers V. K. Klicpera. Eine simple, sich zügig entwickelnde Handlung und witzige Dialoge boten Raum für einen eigenwilligen, rein musikalischen Humor. Bis auf die heutigen Tage zählt die *Komödie auf der Brücke* zu den erfolgreichsten und auch meistgespielten szenischen Werken des Komponisten. Obgleich es ursprünglich nur als Hörspiel vorgesehen war, wurde es als „Oper des Jahres“ 1951 sogar von der New Yorker Kritik preisgekrönt.

- 1/ *Hlas lesa* (Die Stimme des Waldes), Prag - Disk, 1989,
Jan Lajksner - Bühnenbildentwurf
- 2/ Eva Brodská - Kostümentwurf - Jägerbursch
- 3/ Räuber
- 4/ Ballerinen
- 5/ *Hlas lesa*, Film des Tschechischen Fernsehens, Supraphon 2001, Standfotos
- 6/ *Veselohra na mostě* (Komödie auf der Brücke), Pilsen - J. K. Tyl-Theater, 1964,
Václav Heller - Bühnenmodell
- 7/ *Veselohra na mostě* (Komödie auf der Brücke), Pilsen - J. K. Tyl-Theater, 1960,
Vojtěch Štolfa - Bühnenbildentwurf
- 8/ Szenefoto

Scénické dílo

Surrealistická opera

Julietta aneb Snář, 1937

Lyrická opera o třech dějstvích
Libreto: Bohuslav Martinů podle francouzské divadelní hry *Juliette ou la Clé des Songes* George Neveux
Premiéra: 16. 3. 1938, Praha, Národní divadlo

„Julietta sama je symbol touhy .... Celá hra je vlastně konfrontace fikce a reality, konfrontace viděná ze zvláštního úhlu, atmosféry snu, kde často fikce závažně převažuje nad realitou, kde věci smyšlené, fantastické a nemožné se stávají skutečností a kde konkrétní a reálná skutečnost nabývá formy úplné nepravděpodobnosti a naprosté fikce.“
(1938)

Libreto Neveuxovy hry souvisí s moderními směry francouzské poezie zejména surrealismem. Zavádí diváka do světa fantazie, iluze a snu. Také hudba Martinů je podřízena tomuto základnímu požadavku – vytvořit atmosféru fantastického a neskutečného světa, v němž platí volně spojované představy a sen. Martinů zde vytvořil nový typ lyrické opery, v němž neusiloval o dosažení dramatickosti a vyjádření psychologického charakteru postav, ale o snově laděný účinek díla.

Dvakrát Alexandr (Alexandre Bis), 1937

Opera buffa o jednom dějství
Libreto: André Wurmser
Premiéra: 18. 2. 1964, Mannheim, Malá scéna (Německo)
Československá premiéra: 5. 6. 1964, Brno, Státní divadlo

Rovněž v opeře *Alexandre Bis*, která vznikla bezprostředně po *Juliettě*, uplatnil skladatel scénu snu. Francouzské libreto André Wurmsera zpracovává humornou zápletku o podezřívavém manželovi, který je nakonec napálen svou vlastní ženou v situaci, kdy se v přestrojení snaží vyzkoušet její věrnost. Hudba hýří vtípem a lehkostí i stylizovanými tanečními rytmy valčíku, polky či soudobých tanců foxtrotu a one-stepu.

- 1/ **Julietta**, Praha, Národní divadlo, ve spolupráci s Opera North (Leeds) 2000
Foto z inscenace
- 2/ **Julietta**, Paříž, Palais Garnier, 2002
Antony McDonald – návrh scény
- 3/ **Julietta**, Paříž, Palais Garnier, 2002
Antony McDonald – návrh kostýmů:
Michel
4/ Julietta
5/ Malý Arab
6/ Madame La Contesse
- 7/ **Dvakrát Alexandr**, Praha, Národní divadlo, 1988
Josef Jelínek – návrh kostýmu:
Armanda
8/ Oscar
9/ Foto z inscenace

Das szenische Werk

Die surrealistische Oper

Julietta aneb Snář (Juliette oder das Traumbuch), 1937

Lyrische Oper in drei Akten
Libretto: Bohuslav Martinů nach dem französischen Schauspiel *Juliette ou la Clé des songes* von Georges Neveux
Uraufführung: 16. 3. 1938, Prag, Nationaltheater

„Juliette an sich ist ein Symbol der Sehnsucht... Das gesamte Spiel ist eigentlich eine Konfrontation von Fiktion und Realität aus einem eigenwilligen Blickwinkel, nämlich aus der Atmosphäre der Träume, in der die Fiktion häufig das Übergewicht über die Realität erlangt, wo alle erdachten, phantastischen und unmöglichen Dinge Wirklichkeit werden und die konkret-reale Wirklichkeit die Gestalt der völligen Unwahrscheinlichkeit und restlosen Fiktion annimmt.“
(1938)

Das Libretto von Neveux' Schauspiel hängt mit den modernen Richtungen der französischen Poesie, insbesondere mit dem Surrealismus zusammen. Es führt den Zuschauer in die Welt der Phantasie, Illusionen und Träume ein. Auch die Musik von Martinů unterwirft sich diesem Grundprinzip – die Atmosphäre einer unwirklichen Phantasiewelt zu schaffen, in der nur lose verbundene Vorstellungen und Träume gelten. Hier hat Martinů einen neuen Typ der lyrischen Oper geschaffen, in der ihm nicht an Dramatik und psychologischer Charakteristik der Gestalten gelegen war, sondern an der traumhaft gestimmten Wirkung des Werks.

Alexandre Bis (Zweimal Alexander), 1937

Opera buffa in einem Akt
Libretto: André Wurmser
Uraufführung: 18. 2. 1964, Mannheim, Kleine Szene (Deutschland)
Tschechoslowakische Premiere: 5. 6. 1964, Brünn, Staatstheater

Auch in der unmittelbar auf Juliette folgenden Oper *Alexandre Bis* griff der Komponist zur Traumszene. Das französische Libretto von André Wurmser arbeitet mit einer humorvollen Verwicklung mit einem argwöhnischen Ehemann, der schließlich von der eigenen Frau in einer Situation hereingelegt wird, in der er in einer Verkleidung deren Treue auf die Probe stellen will. Die Musik schwelgt in Witz, Leichtigkeit und einem stilisierten Tanzrhythmus aus Walzer, Polka sowie den damals beliebten Tänzen Foxtrott und One-step.

- 1/ **Juliette**, Prag – Nationaltheater, 2000, in Zusammenarbeit mit der Opera North (Leeds), Szenefoto
- 2/ **Juliette**, Paris – Palais Garnier, 2002, Antony McDonald – Bühnenbildentwurf
- 3/ **Juliette**, Paris – Palais Garnier, 2002, Antony McDonald – Kostümentwurf Michel
4/ Juliette
5/ Kleiner Araber
6/ Madame La Contesse
- 7/ **Alexandre Bis** (Zweimal Alexander), Prag – Nationaltheater, 1988, Josef Jelínek – Kostümentwurf: Armande
8/ Oscar
9/ Szenefoto

Scénické dílo

Televizní opery

Ženitba (The Marriage), 1952

Komická opera o dvou dějstvích
Libreto: Bohuslav Martinů podle stejnojmenné divadelní hry Nikolaje Vasiljeviče Gogola
Premiéra: 7. 2. 1953, New York, televize NBC
Československá premiéra: 7. 2. 1960, televizní inscenace

V historii televizní opery byl Martinů druhým skladatelem, který byl požádán o kompozici tohoto žánru. Očekávání nezklamal. Hudba *Ženitby* kongeniálně podtrhuje grotesknost světa gogolovských postavíček. S úspornou, ale neobyčejně bohatou a proměnlivou instrumentací, hudebním vtípem a šarmem dává vyniknout dramatické situačnímu humoru.

Čím lidé žijí (What Men Live By), 1952

Opera-pastorel o jednom dějství
Libreto: Bohuslav Martinů podle povídky Lva Nikolajeviče Tolstého *Pohádka o ševci*
Premiéra: květen 1953, New York, televize NBC
Československá premiéra: 9. 5. 1964, Plzeň, Divadlo J. K. Tyla

„Tato opera se má hrát na způsob miráklu. Děj je nutno více naznačovat než „hrát“. Mluvčí a sbor jsou na scéně a účastní se hry ...“ (1953)

Operu *Čím lidé žijí* zpracoval Martinů pro tehdy nové masmédiu – televizi. Použité prostředky jsou téměř komorní, aby vyhověly omezeným možnostem televizního studia. Skladatel využil své zkušenosti se středověkým divadlem. Vystupuje zde komorní orchestr, vypravěč a sbor, který na způsob antického chóru komentuje děj. Předlohou díla je povídka o chudém ševci, který svou touhu po duchovním setkání naplní v konkrétní službě obyčejnému člověku.

- 1/ *Ženitba*, Brno, Mezinárodní hudební festival Brno – Moravský podzim ve spolupráci s Národním divadlem Brno, Reduta, 2009
Pamela Howard – návrh kostýmů:
Podkolesin
2/ Agafja
3/ Fjokla
4/ Podkolesin
5/ Ivan
6/ Anučkin
7/ Agafja
8/ Ževakin
9/ Kočkarev
10/ Dirigent
- 11/ *Čím lidé žijí*, Brno, Janáčkovo divadlo, 1989
Karel Zmrzlý – návrh scény
12/ Inéz Tuschnarová – návrh kostýmů: Martin
13/ Štěpanič
14/ Žena s dítětem
15/ Sbor

Das szenische Werk

Fernsehoper

The Marriage (Die Heirat), 1952

Komische Oper in zwei Akten
Libretto: Bohuslav Martinů nach dem gleichnamigen Schauspiel von Nikolai Wassiljewitsch Gogol
Uraufführung: 7. 2. 1953, New York (TV NBC)
Tschechoslowakische Premiere: 7. 2. 1960, Tschechoslowakisches Fernsehen

In der Geschichte der Fernsehoper war Martinů der zweite Komponist, der um eine Komposition dieses Genres angegangen wurde und er hat die in ihn gesetzten Erwartungen nicht enttäuscht. Die Musik der *Heirat* unterstreicht kongenial die groteske Welt der gogolschen Gestalten. Mit sparsamer, aber außerordentlich abwechslungsreicher Instrumentierung, musikalischem Witz und Charme bringt er die Dramatik der Situationskomik gut heraus.

What Men Live By (Wofür Menschen leben), 1952

Pastoraloper-Einakter
Libretto: Bohuslav Martinů nach der Erzählung von Lew Nikolajewitsch Tolstoj *Das Märchen vom Schuster*
Uraufführung: Mai 1953, New York (TV NBC)
Tschechoslowakisch Premiere: 9. 5. 1964, Pilsen, J. K. Tyl-Theater

„Diese Oper soll wie ein Mirakel gespielt werden. Die Handlung muss mehr angedeutet als „gespielt“ werden. Sprecher und Chor sind auf der Szene und beteiligen sich am Spiel...“ (1953)

Die Oper *Wofür Menschen leben* hat Martinů für das damals neue Massenmedium Fernsehen geschrieben. Die verwendeten Mittel haben fast Kammerkunstcharakter, um den beschränkten Möglichkeiten des Fernsehstudios Rechnung zu tragen. Dabei hat der Komponist auf seine Erfahrungen mit dem mittelalterlichen Theater zurückgreifen können. Hier treten Kammerorchester, Erzähler und Chor auf, der nach der Weise des antiken Chors die Handlung kommentiert. Als Vorlage diente die Erzählung von einem armen Schuster, der Christi Besuch erwartet.

- 1/ *The Marriage* (Die Heirat), Brünn – Janáček-Theater, 2009, Pamela Howard – Charakter Podkolesin
2/ Agafja
3/ Fjokla
4/ Podkolesin
5/ Ivan
6/ Anutschkin
7/ Agafja
8/ Zhevakin
9/ Kochkaryov
10/ Dirigent
- 11/ *What Men Live By* (Wofür Menschen leben), Brünn – Janáček-Theater, 1989, Karel Zmrzlý – Bühnenbildentwurf
12/ Inéz Tuschnarová – Kostümentwurf Martin
13/ Stepanitsch
14/ Frau mit Kind
15/ Chor

Scénické dílo

Návrat commedie dell'arte a ozvěny antiky

Mirandolina, 1954

Opera buffa o třech dějstvích
Libreto: Bohuslav Martinů podle divadelní hry Carla Goldoniho *La Locandiera*
Premiéra: 17. 5. 1959, Praha, Národní divadlo

Opera *Mirandolina* reprezentuje typickou rozmarnou buffu, hýřící veselým vtipem a bezprostředním humorem. Martinů ji komponoval po dokončení *Symfonických fantazií*. Její kompoziční mistrovství se projevuje zvláště v rušných dialogích, vyjadřujících opravdový veseloherní rej.

Ariadna (Ariane), 1958

Lyrická opera o jednom dějství
Libreto: Bohuslav Martinů podle divadelní hry George Neveuxe *Le Voyage de Thésée*
Premiéra: 2. 3. 1961, Gelsenkirchen (Německo)

Pro komorně laděnou operu *Ariadna* podruhé použil Martinů námět George Neveuxe. Podobně jako v *Juliettě* i v *Ariadně* je hlavní postavou muž. Aktualizované antické téma o bojovníku Théseovi rozehrává vnitřní drama hrdiny, svádějícího se sebou samým urputný vnitřní boj o lásku ke krásné Ariadně. Způsob zhudebnění je zcela originální. Vrací se k principům barokní opery a po jejím vzoru také končí nádherným lamentem Ariadny, jímž se loučí nejen hrdinka, ale symbolicky i skladatel, kterému zbýval poslední rok života.

- 1/ **Mirandolina**, Praha, Smetanovo divadlo, 1959
František Tröster – návrh scény
2/ Fota z inscenace
- 3/ **Ariadna**, Praha, Národní divadlo, 1975
Václav Nývlt – návrh scény
4/ Fota z inscenace
- 5/ **Ariadna**, Köln a. R., Oper Köln, 2006
Mike Hahne – návrh kostýmů:
Ariadna a její dvojnice
6/ Minotaurus

Das szenische Werk

Comeback der Commedia dell'arte und Nachhall der Antike

Mirandolina, 1954

Opera buffa in drei Akten
Libretto: Bohuslav Martinů nach dem Schauspiel *La Locandiera* von Carlo Goldoni
Uraufführung: 17. 5. 1959, Prag, Nationaltheater

Mirandolina zeigt eine typische launische, in übersprudelndem Witz und unmittelbarem Humor schwebende Opera buffa. Martinů hat sie nach der Vollendung der *Sinfonische Fantasien* komponiert. Die kompositorische Meisterschaft zeigt sich vor allem in den lebhaften Dialogen, die einen echten Komödienwirbel vorführen.

Ariane (Ariadne), 1958

Lyrische Oper in einem Akt
Libretto: Bohuslav Martinů nach dem Schauspiel *Le Voyage de Thésée* von Georges Neveux
Uraufführung: 2. 3. 1961, Gelsenkirchen (Deutschland)

Für die intim gestimmte Oper *Ariadne* hat Martinů zum zweiten Mal ein auf Georges Neveux fußendes Libretto verwendet. So ähnlich wie in *Juliette* vom gleichen Autor ist die Hauptfigur in *Ariadne* ein Mann. Das aktualisierte Thema vom Krieger Theseus setzt das innere Drama des Helden in Gang, der mit sich selbst einen erbitterten inneren Kampf um die Liebe zur schönen Ariadne führt. Die Vertonungsweise ist gänzlich originell. Sie greift auf die Prinzipien der Barockoper zurück und endet nach deren Vorbild im grandiosen Lamento von Ariadne, in dem nicht nur die Heldin, sondern symbolisch auch der Komponist Abschied nimmt, dem nur noch ein Jahr seines Lebens bleiben sollte.

- 1/ **Mirandolina**, Prag – Smetana-Theater, 1959,
František Tröster – Bühnenbildentwurf
2/ Szenefoto
- 3/ **Ariane** (Ariadne), Prag – Nationaltheater 1975,
Václav Nývlt – Bühnenbildentwurf
4/ Szenefoto
- 5/ **Ariane**, Köln a. R. – Oper Köln, 2006, Mike Hahne –
Kostümentwurf – Ariadne und ihre Doppelgängerin
6/ Minotaurus

Scénické dílo

Operní epilog

Řecké pašije (The Greek Passion), 1959

Opera o čtyřech dějstvích

Libreto: Bohuslav Martinů podle románu
Nikose Kazantzakise *Kristus znovu ukřižovaný*
(Christ Recrucified)

1. verze: tzv. londýnská, 1957 (rekonstrukce: Aleš Březina)

Premiéra: 20. 7. 1999, Bregenz, Bregenzer Festspiele,
Festspielhaus (Rakousko),
Česká premiéra: 16. 1. 2005, Brno, Národní divadlo

2. verze: tzv. curyšská, 1959

Premiéra: 9. 6. 1961, Zürich, Stadttheater (Švýcarsko)
Česká premiéra: 3. 3. 1962, Brno, Státní divadlo

Poslední dílo v řadě skladatelových oper *Řecké pašije* shrnuje a završuje svým filozoficko-etickým dosahem předchozí jevištní tvorbu Bohuslava Martinů. Libreto poskytuje autorovi látku, spojující mysteriózní náměty z pašijových her se sociální tematikou. Drama, vypovídající sugestivně o lidské bídě a utrpení, řeší Martinů po hudební stránce opět nově. Opera stojí na rozmezí mezi čistě operním klasickým útvarem a oratoriem. Existuje ve dvou, kompletně odlišných verzích. První, „londýnskou“ verzi chtěl autor premiérovat na scéně londýnské Covent Garden, k její premiéře však došlo až v r. 1999 v Bregenzi. Druhá podoba Řeckých pašijí, tzv. „curyšská“, vznikala od podzimu 1957 do ledna 1959. V této 2. verzi byly Řecké pašije uvedeny ve světové premiéře v Městském divadle v Curychu v r. 1961, pod taktovkou skladatelova dlouholetého přítele a mecenáše, dirigenta Paula Sachera.

- 1/ *Řecké pašije*, Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, 1995
Otakar Schindler – návrh scény
- 2/ Otakar Schindler – návrh kostýmů: Fotis
- 3/ Manolios
- 4/ Kateřina
- 5/ Lenio
- 6/ *Řecké pašije*, Bregenz, Festspielhaus (Rakousko), 1999
Foto z inscenace
- 7/ Marie-Jeanne Lecca – návrh kostýmů
- 8/ *Řecké pašije*, Thessaloniki, 2005
Pamela Howard – návrh kostýmů:
Kateřina
- 9/ Kněz Grigoris
- 10/ Svatba Lenio
- 11/ Yannakos

Das szenische Werk

Der Opernepilog

The Greek Passion (Griechische Passion), 1959

Oper in vier Akten

Libretto: Bohuslav Martinů nach dem gleichnamigen
Roman von Nikos Kazantzakis (*Christ Recrucified*)

1., sog. Londoner Version, 1957, (Rekonstruktion: Aleš Březina)

Uraufführung: 20. 7. 1999 Bregenz,
Festspielhaus (Österreich), Bregenzer Festspiele
Tschechische Premiere: 16. 1. 2005, Brünn,
Nationaltheater

2., sog. Züricher Version, 1959

Uraufführung: 9. 6. 1961, Zürich,
Stadttheater (Schweiz)
Tschechische Premiere: 3. 3. 1962, Brünn, Staatstheater

Das letzte Werk aus der Reihe seiner Opern – die *Griechische Passion* – summiert und krönt mit ihrer philosophisch-ethischen Tragweite das vorherige Bühnenwerk von Bohuslav Martinů. Das Libreto bot ihm Stoff, der mysteriöse Themen aus den Passionsspielen mit Sozialthematik verquickt. Das suggestiv über menschliche Not und Leid aussagende Drama gestaltet Martinů musikalisch wieder auf neue Weise. Das Werk steht an der Grenze zwischen einem klassischen Opernwerk und einem Oratorium und liegt in zwei völlig unterschiedlichen Versionen vor. Die erste „Londoner“ Version wollte der Autor auf der Szene des Londoner Covent Garden uraufführen lassen, doch kam es erst 1999 in Bregenz dazu. Die sog. „Züricher“ Zweitfassung der Griechischen Passion entstand von Herbst 1957 bis Januar 1959. In dieser zweiten Fassung erfuhr die griechische Passion 1961 im Züricher Stadttheater unter der Taktstockführung von Paul Sacher, dem langjährigen Freund und Mäzen des Komponisten ihre Uraufführung.

- 1/ *The Greek Passion* (Griechische Passion), Pilsen – J. K. Tyl-Theater, 1995,
Otakar Schindler – Bühnenbildentwurf
- 2/ Otakar Schindler – Kostümentwurf Fotis
- 3/ Manolios
- 4/ Katherina
- 5/ Lenio
- 6/ *The Greek Passion*, Bregenz – Festspielhaus (Österreich), 1999, Szenefoto
- 7/ Marie-Jeanne Lecca – Kostümentwürfe
- 8/ *The Greek Passion*, Thessaloniki, 2005,
Pamela Howard – Kostümentwurf Katharina
- 9/ Priester Grigoris
- 10/ Hochzeit der Lenio
- 11/ Yannakos

The Martinů Phenomenon
Fenomén Martinů
Das Phänomen Martinů

NATIONAL MUSEUM

CZECH REPUBLIC
www.nm.cz

seftur